

Elevernes udbytte af valgfaget

Iværksættelse

Erfaringer fra forsøg med nyt valgfag i udsatte boligområder

INDHOLD

Elevernes udbytte af valgfaget Iværksætterunge

1	Resumé	4
<hr/>		
2	Indledning	10
2.1	Formål med og fokus for undersøgelsen	11
2.2	Undersøgelsens design og organisering	12
2.3	Rapportens opbygning	15
<hr/>		
3	Valgfagets tilrettelæggelse	16
3.1	Karakteristik af de deltagende elever	17
3.2	Undervisningsform	18
3.3	Roller og samarbejde	25
3.4	Praktiske rammer	28
3.5	Opsamling	31
<hr/>		
4	Elevernes udbytte af valgfaget	32
4.1	Elevernes udbytte inden for fire kompetenceområder	32
4.2	Motivation for uddannelse, iværksætteri og engagement i lokalsamfund	37
4.3	Opsamling	39

---

1 Resumé

I efteråret 2017 bevilligede Den A.P. Møllerske Støttefond midler til, at Fonden for Entreprenørskab og Det Boligsociale Fællessekretariat i Aarhus kan styrke innovation, entreprenørskab og iværksætterkultur i udsatte boligområder i Aarhus. Det sker gennem indsatsen *Iværksætteri*, som omhandler udvikling og gennemførelse af et valgfag i folkeskolens ældste klasser med fokus på iværksætteri. Valgfaget afprøves over en periode på to år på seks forskellige skoler i Aarhus.

Fonden for Entreprenørskab har i samarbejde med Det Boligsociale Fællessekretariat i Aarhus bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) om at forestå en kvalitativ undersøgelse af, hvilket udbytte eleverne får gennem deltagelse i valgfaget. EVA's undersøgelse er ét ud af flere bidrag til at belyse indsatsen.

Undersøgelsen har til formål at frembringe viden om valgfaget, og dels samler den op på lærere og elevers erfaringer med og oplevelser af forsøget, dels bidrager den med inspiration for eventuel implementering af valgfag på andre skoler og/eller i andre boligområder.

Resultaterne i rapporten bygger på kvalitative interviews med lærere og elever på tre af de i alt seks deltagende skoler i forsøget.

Baggrund

Valgfaget *Iværksætteri* har til formål at styrke innovation, entreprenørskab og iværksætterkultur i udsatte boligområder i Aarhus. De deltagende elever skal udvikle entreprenørielle kompetencer¹ gennem såvel undervisning som konkrete iværksætterhandlinger i deres lokalområder. Ambitionen er at understøtte de unge i at bryde den sociale arv og blive økonomiske og sociale ressourcer i deres boligområder. Projektet har til hensigt at understøtte de unge i at tro på sig selv og deres egne evner samt at have en positiv indflydelse på de unges forhold til skole og uddannelse. Forsøget med valgfaget bygger på erfaringer fra tidligere indsatser for udsatte unge og på dansk og international forskning i entreprenørskabsundervisning.

Resultater

I det følgende præsenteres undersøgelsens resultater.

---

¹ Baseret på Undervisningsministeriets (UVM) forståelse af entreprenørielle kompetencer. Se UVM's officielle vejledning på EMU: <http://www.emu.dk/modul/innovation-og-entrepren%C3%B8rskab>

Resultaterne er baseret på en samlet, tværgående analyse af lærere og elevers oplevelser af dels elevernes udbytte af valgfaget, dels valgfagets tilrettelæggelse på skolerne.

Elevernes udbytte af valgfaget

Elevernes primære udbytte er udvikling af livskompetencer

Overordnet set viser undersøgelsen, at de deltagende elever gennem valgfaget særligt udvikler personlige og sociale kompetencer, der kan overføres til andre sammenhænge i deres liv, både hvad angår uddannelse, arbejdsmarked og fritid. Kompetencerne kan ses som "livskompetencer" – og som en del af de identificerede iværksætter- og entreprenørskompetencer; hhv. personlig indstilling, handlekompetence, ideudvikling og omverdensforståelse. Eleverne udvikler i mindre grad teoretisk viden om iværksætteri og entreprenørskab.

Undersøgelsen har desuden haft til formål at undersøge betydningen af valgfaget for elevernes motivation for skole, uddannelse og arbejdet med iværksætteri. Eleverne i undersøgelsen havde allerede forud for valgfaget en vis motivation for skole og uddannelse, men der er indikationer på, at denne motivation styrkes gennem valgfaget. Det sker, ved at eleverne får øje på nye kompetencer hos sig selv, får forstærket deres tro på egne evner og oplever, at de kan overføre deres læring til andre fag og sammenhænge. Eleverne ønsker ikke umiddelbart at arbejde med iværksætteri på længere sigt, da de har fået kendskab til, at det også er en krævende vej at gå. Til gengæld oplever eleverne, at de bl.a. kan bruge deres læring i andre jobmæssige sammenhænge.

Endelig har undersøgelsen haft fokus på valgfagets betydning for elevernes engagement i lokalområdet. Analyserne viser, at eleverne gennem valgfaget øger deres kendskab til muligheder i lokalområdet. Valgfagets forankring i lokalsamfundet er således med til at øge elevernes samfundskendskab og bidrage til elevernes demokratiske dannelse og oplevelse af medborgerskab.

I det følgende udfoldes resultaterne vedrørende elevernes personlige og sociale udbytte.

Eleverne udvikler sig, når de oplever at mestre et fag på nye måder

Valgfaget giver eleverne bedre mulighed for dels at lære andre sider af sig selv at kende end dem, der kommer til udtryk i traditionelle skolefag, dels at vise disse sider til lærere og andre elever. Når lærere og andre elever får øje på nye kompetencer hos den enkelte elev, giver det eleven en oplevelse af at lykkes med skole på en anden måde, end han eller hun plejer. Det kan have en afsmitende effekt i forhold til, hvordan eleverne oplever at kunne mestre andre fag og sammenhænge – og hvordan lærerne og andre elever opfatter den enkelte elev, hvilket kan have en positiv betydning for elevens selvopfattelse.

Eleverne lærer at håndtere uvante processer

Eleverne bliver i valgfaget kastet ud i uvante processer, der forudsætter, at de tør prøve noget af, som de måske ikke tidligere har haft modet til. Det kan fx være at fremlægge idéer foran andre eller bede andre om hjælp til en opgave. Gennem samarbejdet med de boligsociale indsatser opbygger eleverne et kendskab til muligheder for at inddrage ressourcer udefra, når der er noget, de ikke selv kan løse, og bliver således klædt på til at håndtere og finde løsninger på det, de selv har svært ved. Når eleverne oplever at lykkes i de nye og uvante processer, bidrager det til elevernes opbygning af selvtillid. Valgfagets særlige karakter motiverer eleverne til at tænke og handle på nye måder, og eleverne opbygger en forståelse for læring i et øverum, hvor det handler om at finde nye løsninger ved at prøve sig frem og håndtere fejl, når de opstår.

Eleverne får styrkede kommunikations-, præsentations- og samarbejdsevner

Eleverne får styrket deres kommunikations-, præstations- og samarbejdsevner gennem øvelser i feedback og ved at arbejde sammen med andre om en idé. Det er alt sammen færdigheder, eleverne kan bruge i andre kontekster, fx andre fag, ved eksamen, optagelsessamtaler, fremtidige uddannelser og jobsituationer. Samtidig er samarbejdet om idéer med andre elever samt fælles udflugter med valgfagsholdet med til at styrke elevernes sociale fællesskab.

Valgfagets tilrettelæggelse

Valgfagets tilrettelæggelse bryder med traditionel tilrettelæggelse af fag

Overordnet set viser analyserne, at valgfagets tilrettelæggelse bryder med traditionel tilrettelæggelse af fag. Det gælder både undervisningsform, roller og samarbejde samt praktiske rammer. Samtidig viser undersøgelsen, at lærernes forudsætninger for at varetage undervisningen er begrænsede, men at samarbejdet med de boligsociale indsatser er med til at muliggøre valgfagets forløb.

Undersøgelsen har desuden haft til hensigt at se på, hvad der karakteriserer de deltagende elever. Det fremgår af analyserne, at i praksis er målgruppen for valgfaget bredere end planlagt, men at det er med til at skabe en god dynamik på holdet, samtidig med at eleverne alle oplever et udbytte trods forskellige udgangspunkter.

I det følgende udfoldes resultaterne vedrørende valgfagets tilrettelæggelse.

Undervisning i åbne processer centreret om elevernes idéer udgør et relevant pusterum i en ellers traditionel skoledag

Både lærere og elever får i valgfaget kendskab til nye undervisningsmetoder, der muliggør undervisning i åbne processer centreret om elevernes egne idéer og initiativer. Derudover understøtter fraværet af traditionel bedømmelseskultur, herunder karaktergivning, at undervisningen bliver et trykt øverum. For eleverne kan det i en fagtung, karaktercentreret hverdag udgøre et relevant pusterum, der giver mulighed for særligt at sætte fokus på personlig udvikling frem for udvikling af fagfaglige kompetencer.

Samtidig viser analyserne, at undervisningen i åbne processer forudsætter et slutmål. Den afsluttende iværksættermesse udgør et fast omdrejningspunkt for undervisningen og er samtidig det synlige mål, som eleverne arbejder i retning af. Udsigten til deltagelse på en iværksættermesse skaber drivkraft hos eleverne og giver dem en oplevelse af, at arbejdet med deres projekter foregår i den "virkelige verden", frem for at de blot er afgrænsede skoleopgaver.

Valgfaget bryder med traditionelle lærer- og elevroller

Valgfagets fagmål og kompetenceområder stiller krav til, at lærere såvel som elever indtager nye roller, der bryder med traditionelle lærer- og elevroller. Mens eleverne indtager rollen som medskabere af undervisningen, får lærerne en faciliterende funktion. Samtidig optræder de boligsociale medarbejdere som "med-lærere", der kommer med input udefra. De nye roller sætter elevernes idéer i fokus og giver eleverne mulighed for at have øget indflydelse på undervisningen. Dette kan bidrage til at styrke elevernes forståelse af sig selv som væsentlige og handlende aktører i samfundet. Samtidig stiller valgfaget nye krav til lærerrollen, i og med at lærerne skal indtage en ny rolle i krydsfeltet mellem at facilitere åbne processer og udstikke en retning herfor.

Nye praktiske rammer fremmer elevernes motivation

Tilførslen af ekstra midler som en del af forsøget har muliggjort, at valgfagets praktiske rammer er organiseret på anden vis end øvrige skolefag. Det gælder både med hensyn til små valgfagshold med mange voksne, herunder to lærere og en-to boligsociale medarbejdere til ca. 12 elever. Det gælder også med hensyn til indretning af undervisning i nye lokaler, hvor eleverne er blevet inddraget, samt mulighed for at gøre noget ekstra for eleverne i form af bl.a. snacks og holdtrøjer. Valgfagets organisering fremmer elevernes motivation for deltagelse ved at give dem en oplevelse af medbestemmelse og af at være noget særligt både som hold og hver især. Dette kan dog også have en slagside i forhold til valgfagets fremtid og bæredygtighed.

Lærernes forudsætninger for at undervise i valgfaget er begrænsede

Lærerne oplever valgfaget som udfordrende at planlægge og gennemføre. De skal i deres undervisning i valgfaget begå sig i ukendt terræn og kan ikke genbruge undervisningsmaterialer fra tidligere forløb. Analyserne viser, at lærernes forudsætninger for at undervise i valgfaget er begrænsede, og at det første år af valgfagets gennemløb derfor har været særligt svært for dem at gennemføre. I valgfagets andet gennemløb har lærerne kunnet trække på de erfaringer, de har opbygget i tilrettelæggelse af faget samt implementeringen af det første gennemløb. Samtidig fremgår det, at lærerne har begrænset kendskab til valgfagets læseplan, som alene har indirekte betydning for undervisningen.

Lærerne har alle deltaget i kompetenceudvikling fra Fonden for Entreprenørskab i forbindelse med opstarten af valgfaget. Her har de bl.a. tilegnet sig en forståelse af iværksætteri og fået indblik i kreative øvelser. Lærerne fremhæver imidlertid, at det har været vanskeligt at oversætte den nye viden fra kurset til hverdagspraksis, og at de derfor har måttet prøve sig frem og gøre sig egne erfaringer over tid. I den forbindelse vurderer lærerne, at det har været afgørende at være to lærere om valgfaget.

Det giver ekstra værdi at samarbejde med lokalsamfundet

Analyserne viser, at skolernes samarbejde med lokalsamfundet tilføjer ekstra værdi til valgfaget. Dels bringer de boligsociale medarbejdere nye kompetencer, ny viden og nye kontakter i spil i undervisningen, og dels opbygger eleverne et kendskab til lokalsamfundet. Sidstnævnte sker både, ved at valgfagets organisering rækker ind i lokalsamfundet, fx at lokaler fra lokalsamfundet anvendes, og ved at eleverne arbejder med projekter, som omhandler lokalsamfundet. Medarbejderne fra de boligsociale indsatser forstyrrer samtidig de traditionelle lærer- og elevroller og er med til at fremme elevernes oplevelse af, at de i valgfaget skal noget andet, end de plejer, hvilket forstærker elevernes motivation for deltagelse. Samtidig er samarbejdet med de boligsociale indsatser med til at forankre forsøget med valgfaget i lokalsamfundet, hvilket kan have en positiv betydning for skolens øvrige samarbejde med lokalsamfundet.

Bredere målgruppe end tiltænkt skaber god dynamik på holdet

Mens valgfaget alene er tiltænkt udfordrede unge i udsatte boligområder, er der i praksis tale om en bredere målgruppe, som kendetegnes af både mindre og mere ressourcerstærke unge. Analyserne viser, at den bredere målgruppe skaber en god dynamik på holdet, hvor de stærkere elever bidrager med et *drive* til faget og derigennem er med til at løfte nogle af de svagere elever. Samtidig oplever lærerne, at alle elever udvikler sig i valgfaget, da der er fokus på udvikling af andre kompetencer end fagfaglige, fx evnen til at tænke nyt og utraditionelt eller arbejde grafisk. Det er med til at udfordre lærernes opfattelse af, hvad det vil sige at være udfordret eller udsat.

Forankring og udbredelse

Denne boks sammenfatter en række udvalgte opmærksomhedspunkter til inspiration for eventuel forankring og udbredelse af valgfaget på de deltagende skoler eller på skoler i andre boligområder.

Valgfagets bæredygtighed

Valgfagets organisering med mange voksne, små hold, udflugter, andre lokaler, indkøb af ekstra materialer, snacks og holdtrøjer forudsætter tilførsel af ekstra midler til skolerne. Hvis valgfaget skal videreføres på andre skoler, skal valgfagets bæredygtighed derfor overvejes. Det gælder dels med hensyn til, hvilken betydning organisering af valgfaget inden for mere almindelige skolerammer – med fx større hold og færre voksne – vil have for elevernes udbytte, og dels med hensyn til hvordan en sådan organisering bedst kan lade sig gøre.

Læseplaner, indhold og styring

Som baggrund for valgfaget foreligger en læseplan, men analyserne vidner om, at lærerne har begrænset kendskab hertil og ikke giver udtryk for, at læseplanen har været styrende for tilrettelæggelsen af undervisningen. Det bør overvejes, om undervisningen med fordel kan styres mere efter læseplanen, og at aktiviteterne i undervisningen tilrettelægges direkte op ad kompetenceområderne.

Målgruppe for valgfaget

Det er vigtigt, at valgfaget ikke alene rammesættes til de svageste elever, da det skaber en god dynamik på valgfagsholdet, at det både er sammensat af mere og mindre udfordrede elever. Både udfordrede og mindre udfordrede elever udvikler sig i valgfaget og bidrager med forskellige kompetencer til aktiviteterne. Samtidig viser erfaringerne, at arbejdet med iværksætteri forudsætter, at eleverne har et vist udgangspunkt for at turde kaste sig ind i de åbne processer. Det gælder ikke nødvendigvis et fagligt udgangspunkt, men en åbenhed og et vis overskud at være med, da det kræver noget af eleverne at deltage i undervisningen. Det gælder både ressourcestærke elever og mindre ressourcestærke elever.

Lærernes forudsætninger

Det bør overvejes, hvordan lærernes forudsætninger for varetagelse af valgfaget kan styrkes. Valgfaget stiller nye krav til lærernes rolle og kompetencer, og lærerne kan med fordel klædes bedre på til at varetage faget. Samtidig med at lærerne har fået et udbytte af kompetenceudviklingen i regi af Fonden for Entreprenørskab, hvor de bl.a. har tilegnet sig en forståelse for iværksætteri og fået indblik i kreative øvelser, opleves det af lærerne som vanskeligt at overføre viden og læring fra kurset til hverdagspraksis.

Samarbejde med de boligsociale indsatser

Det er vigtigt, at der etableres et godt samarbejde med de boligsociale indsatser, da det bringer vigtig viden og kompetencer ind i valgfaget samt sikrer bedre lokal forankring af indsatserne og bidrager til skolernes øvrige arbejde med lokalsamfundet. Samtidig er det for nogle af skolerne først lykkedes at få etableret et godt samarbejde i valgfagets andet gennemløb. Det bør derfor overvejes, hvordan skolerne bedst muligt etablerer et godt samarbejde med de boligsociale indsatser.

Om datagrundlaget

Undersøgelsen er baseret på kvalitative data, herunder telefoninterview med lærere på de seks deltagende skoler, samt 15 kvalitative interviews på tre udvalgte skoler med lærere og elever. Interviewene er gennemført i perioden november 2019 til januar 2020 og således forud for afslutning på valgfagets andet gennemløb. Interviewene med lærerne rummer både perspektiver på valgfagets første og andet gennemløb og tegner således et billede af valgfagets samlede forløb. Derudover rummer elevinterview perspektiver på erfarede oplevelser af valgfagets forløb både forud for og i tiden omkring interviewenes gennemførelse samt forventede oplevelser af valgfagets forløb efter interviewenes gennemførelse.

2 Indledning

I efteråret 2017 bevilligede Den A.P. Møllerske Støttefond midler til, at Fonden for Entreprenørskab og Det Boligsociale Fællessekretariat i Aarhus kan styrke innovation, entreprenørskab og iværksætterkultur i udsatte boligområder i Aarhus.² Det sker gennem indsatsen *Iværksætterunge*, som omhandler udvikling og gennemførelse af et valgfag i folkeskolens ældste klasser med fokus på iværksætteri. Valgfaget afprøves over en periode på to år på seks forskellige skoler i Aarhus. Fonden for Entreprenørskab har i samarbejde med Det Boligsociale Fællessekretariat i Aarhus bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) om at forestå en kvalitativ undersøgelse af, hvilket udbytte eleverne får af deltagelse i valgfaget *Iværksætterunge*.

Valgfaget *Iværksætterunge* bygger på erfaringer fra tidligere indsatser for udsatte unge og på dansk og international forskning i entreprenørskabsundervisning. Forskningen peger på, at en indsats for at styrke en lokal iværksætterkultur i udsatte boligområder kan have en positiv indvirkning på lokalområderne, da iværksættere har et stort potentiale som rollemodeller for unge i udsatte positioner.³ Erfaringer viser, at det er muligt at bryde den sociale arv, hvis man tilbyder unge i udsatte boligområder andre rammer end de traditionelle uddannelses- og jobtilgange, som de typisk møder i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne.⁴ Entreprenørskabsundervisning kan øge elevers lyst til at blive iværksættere og styrke deres tro på egne entreprenørielle kompetencer og har bl.a. en positiv effekt på elevernes ambitioner for fremtiden.⁵

Valgfaget har til formål at styrke innovation, entreprenørskab og iværksætterkultur i udsatte boligområder i Aarhus samt skabe rammerne for, at projektet kan udbredes til resten af landet. De deltagende elever skal udvikle entreprenørielle kompetencer⁶ gennem såvel undervisning som gennem konkrete iværksætterhandlinger i deres lokalområder. Ambitionen er at understøtte de unge i at bryde den sociale arv og blive økonomiske og sociale ressourcer i deres boligområder. Projektet har til hensigt at lære de unge at tro på sig selv og deres egne evner, samt at få en positiv indflydelse på de unges forhold til skole og uddannelse.

---

2 Fonden for Entreprenørskab har den overordnede projektledelse med ansvar for udarbejdelse af undervisningsmateriale og gennemførelse af efteruddannelsen af lærerne. Det Boligsociale Fællessekretariat har ansvar for koordinering og samarbejde mellem skoler og boligområder, løbende monitorering af lokale aktiviteter og koordinering af møderne i projektets lokale arbejdsgrupper og videndelingsfora.

3 Christensen, G. (2013). *Indsatser i udsatte boligområder. Hvad virker, hvorfor og hvordan?* Frederiksberg: Frederiksberg Bogtrykkeri A/S.

4 Et eksempel herpå er projektet *Byg Op*, som har skabt en række ordinære jobs og lærepladser til udsatte unge i forbindelse med renoveringer i byens almene boligforeninger: www.fs-aarhus.dk/udviklingsprojekter/byg-op/

5 Forskningsresultaterne er samlet i: Moberg, K., Fosse, H. B., Hoffmann, A., & Junge, M. (2014). *Effektmålingen af Entreprenørskabsundervisning i Danmark - 2014*. Odense: Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise. Lokaliseret 10. maj 2020 på: <https://www.ffe-ye.dk/media/748212/effektmaalingen-2014.pdf>

6 Baseret på Undervisningsministeriets forståelse af entreprenørielle kompetencer. Se UVM's officielle vejledning på EMU: <http://www.emu.dk/modul/innovation-og-entrepren%C3%B8rskab>

Valgfaget udbydes til 7.-, 8.- og 9.-klasseselever på følgende kommunale skoler i udsatte boligområder i Aarhus: Tilst skole, Søndervangskolen, Bakkegårds skolen, Tovshøjskolen, Ellekærskolen og Rosenvangskolen. Forsøget forløber over en toårig periode med to gennemløb af valgfaget. De deltagende elever søger enten selv valgfaget eller bliver opfordret til at deltage af deres lærer. De respektive valgfagshold på skolerne varetages af to lærere, som selv har ansøgt om at undervise i valgfaget. De deltagende skoler samarbejder med de boligsociale indsatser i deres lokalområde om udviklingen og gennemførelsen af konkrete entreprenørielle projekter i boligområderne. Ud over undervisningen i skolen og projekterne i boligområderne etableres en årlig iværksættermesse, hvor eleverne præsenterer deres entreprenørielle projekter og får feedback og bedømmelse af eksterne dommere fra erhvervsliv og organisationer.

Fonden for Entreprenørskab har til valgfaget udviklet en læseplan⁷, hvoraf følgende fagformål fremgår:

Stk.1: Eleverne skal i faget Iværksætterunge udvikle kompetencer inden for personlig indstilling, handlekompetence, idéudvikling og omverdensforståelse med henblik på at opnå indsigt i entreprenørskab og iværksætteri.

Stk. 2: Eleverne skal gennem praksisnære undervisningsforløb opnå erfaringer med og grundlæggende teoretisk viden om entreprenørskab og iværksætteri. De skal indgå i sammenhængende undervisningsforløb, hvor de gennemfører processer fra idé til konkret handling.

Stk. 3: Eleverne skal i faget Iværksætterunge opnå forståelse for egne muligheder for at kunne agere som iværksættere i sociale, økonomiske og kulturelle sammenhænge.

2.1 Formål med og fokus for undersøgelsen

EVA's kvalitative undersøgelse sætter fokus på elevernes udbytte af valgfaget fra et lærer- og et elevperspektiv samt fokus på valgfagets tilrettelæggelse på forskellige skoler. Undersøgelsen har til formål at frembringe viden om valgfaget, der dels samler op på lærere og elevers erfaringer med og oplevelser af forsøget, og dels kan bidrage som inspiration til eventuel implementering af valgfag på skolerne og/eller etablering af valgfag i andre boligområder.

Undersøgelsen afdækker følgende spørgsmål:

1. Hvordan er valgfaget tilrettelagt og organiseret på de i undersøgelsen deltagende skoler, herunder hvad karakteriserer de deltagende elever? Dette spørgsmål adresseres i kapitel 3.
2. Hvilket udbytte får de deltagende elever af at deltage i Iværksætterunge? Dette spørgsmål adresseres i kapitel 4. Med udbytte forstås elever og læreres oplevelser af, hvilke kompetencer og hvilken viden eleverne opbygger i valgfaget inden for fire forskellige kompetenceområder, som er identificeret i valgfagets læseplan:

---

⁷ Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætterunge*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

- a. Personlig indstilling, herunder bl.a. elevernes tro på egne styrker samt på, at de med egne ressourcer kan påvirke deres eget liv (bl.a. inspireret af teori om *self-efficacy*⁸)
  - b. Handlekompetence, herunder bl.a. elevernes evner til at anvende deres netværk med henblik på at opnå information, ressourcer og/eller viden samt indgå i samarbejdsrelationer
  - c. Idégenerering, herunder bl.a. elevernes evner til at tænke utraditionelt og nyt
  - d. Omverdensforståelse, herunder bl.a. elevernes viden om muligheder og udfordringer i lokalområdet samt indblik i undersøgelsesmetoder.
3. Hvilken betydning har valgfaget for elevernes motivation for skole og uddannelse samt for at arbejde med iværksætteri og engagere sig i lokalområdet? Her ser analysen på tværs af svar på undersøgelsesspørgsmål 1 og 2. Spørgsmålene adresseres afslutningsvist i kapitel 4.

2.2 Undersøgelsens design og organisering

I dette afsnit beskrives undersøgelsens datagrundlag samt organisering af projektgruppe.

2.2.1 Datagrundlag

Undersøgelsen bygger på følgende kvalitative datakilder:

- Seks indledende telefoninterview med én valgfaglærer på hver af de skoler, som deltager i projektet. Telefoninterview er gennemført i november 2019.
- Kvalitative interview med 15 informanter gennemført i januar 2020, hvor eleverne er godt halvvejs i deres deltagelse i valgfaget. Interviewene baserer sig på dels en interviewguide til lærere og dels en interviewguide til elever. De 15 informanter fordeler sig således:
  - Individuelle lærerinterview med tre valgfaglærere blev gennemført i forbindelse med skolebesøg på tre af de seks skoler
  - Elevinterview i par med samlet 12 elever blev gennemført i forbindelse med skolebesøg på tre af de seks skoler.
- Tre uformelle lærerinterview som opfølgende telefonsamtaler og/eller samtaler uden for interviewsituation på de besøgte skoler gennemført i januar 2020. Denne type interview har ikke været planlagt ud fra en interviewguide, men har været inspireret af undersøgelsens formål og fokus og har bidraget med supplerende pointer til lærerperspektivet. Dette blev valgt, da der på af tre skoler har været tale om interview med den anden valgfaglærer, som ikke indgik i det formelle interview.

---

⁸ Begrebet *self-efficacy* er introduceret af forsker Albert Bandura og vedrører menneskers tiltro til egne evner og muligheder. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: W.H. Freeman. Se også Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

Den samlede dataindsamling er gennemført i perioden november 2019 til januar 2020 og således forud for afslutning på valgfagets andet gennemløb. Skolebesøgene er lagt i januar 2020, da lærerne jf. tidligere erfaringer med valgfaget har vurderet, at det her ville være muligt at få indblik i elevernes udbytte.

Interviewene med lærerne rummer perspektiver på både valgfagets første og andet gennemløb, som tegner et billede af valgfagets samlede forløb, herunder iværksættermessen som en del af valgfagets første gennemløb. Derudover rummer elevinterview perspektiver på erfarede oplevelser af valgfagets forløb både forud for og i tiden omkring interviewenes gennemførelse og forventede oplevelser af valgfagets forløb efter interviewenes gennemførelse. Det vurderes, at elevernes udbytte udtrykker sig undervejs i valgfagets forløb og ikke blot ved valgfagets afslutning, og at der blot vil være tale om en forstærkelse af de fremhævede dimensioner af elevernes udbytte, hvis dataindsamling blev gennemført ved valgfagets afslutning.

Da EVA's dataindsamling har ligget forud for COVID-19-pandemien, vurderes det, at ændringerne i elevernes forløb i valgfagets andet gennemløb grundet COVID-19-pandemien ikke har haft betydning for analysens resultater. Den planlagte, supplerende dataindsamling ved den afsluttende iværksættermesse i april 2020 er efter aftale med Fonden for Entreprenørskab blevet aflyst, da iværksættermessen ikke kunne gennemføres grundet COVID-19-pandemien. EVA har foretaget en dybdegående analyse på baggrund af den primære dataindsamling og benyttet de til messen allokerede ressourcer til at levere en længere og mere detaljerig rapport, end hvad fremgår af aftalebeskrivelsen. Det drejer sig bl.a. om perspektiver på lærernes rolle i valgfaget, samarbejdet med de boligsociale indsatser og anbefalinger til fremadrettet arbejde med valgfaget.

Udvælgelse af skoler til skolebesøg samt elever og lærere til interview

De tre skoler er udvalgt på baggrund af de indledende telefoninterview. Skolerne er udvalgt på baggrund af information om den praktiske afvikling af valgfagene samt skolernes foreløbige oplevelser af elevernes udbytte.

Følgende udvælgelseskriterier for de tre skoler har gjort sig gældende med hensyn til at sikre et nuanceret og varieret indblik i forskellige former for udbytte hos eleverne:

- Variation med hensyn til skolernes tilrettelæggelse af valgfagene
- Variation med hensyn til lærernes foreløbige vurdering af elevernes udbytte af valgfagene
- At valgfaglæreren på hver af de udvalgte tre skoler har deltaget i kompetenceudviklingsforløb ved Fonden for Entreprenørskab, samt at valgfaglæreren har gennemført valgfaget i foråret 2019, således at læreren nu er i gang med sit andet gennemløb af valgfaget og har gjort sig forskellige erfaringer med elevens deltagelse i valgfaget.

Valgfaglæreren har efter aftale med EVA udvalgt fire elever pr. skole fordelt i to par til kvalitative interview. Lærerne har udvalgt de pågældende elever ud fra følgende udvælgelseskriterier:

- Variation med hensyn til at eleverne har haft forskellige faglige og sociale udgangspunkter for deltagelse
- Variation med hensyn til at eleverne har haft forskelligartede, foreløbige oplevelser af valgfaget.

Undervejs i elevinterviewene har interviewer i samspil med eleverne tegnet en tidslinje, som markerer udvalgte begivenheder i elevernes deltagelse i valgfaget. Dette er gjort med henblik på at få en klarere idé om, hvad der er foregået i valgfagets forløb forud for interviewet, dvs. fra august 2019 til januar 2020, og som har gjort indtryk på eleverne, herunder hvad der fylder hos eleverne i forhold til valgfaget i tiden omkring interviewenes gennemførelse, og hvad eleverne forventer, der skal ske i valgfagets forløb efter interviewet, dvs. fra januar 2020 til valgfaget afsluttes.

Der er afholdt formelle og uformelle interview med de respektive valgfaglærere på de tre skoler.

Analysestrategi

De kvalitative interview er blevet renskrevet i tekstmære referater og analyseret systematisk i et *framework*, som er en matrix til at ordne og gruppere (også kaldet ”kode”) data ud fra en række temaer på systematisk vis og med tæt kobling til rådata. I frameworket er samtlige interview, altså både telefoninterview og uformelle interview, kodet og meningskondenseret i temaer, dvs. at indholdet i hvert enkelt interview er blevet grupperet inden for de respektive temaer med en tilhørende kommentar.

Der er tale om en semikondenseret kodning, hvor kodningen tager afsæt i på forhånd definerede temaer, men hvor der i analysearbejdet er åbenhed over for, at data kan indeholde yderligere, relevante temaer, eller at temaer kan justeres. Temaerne er udvalgt med afsæt i undersøgelsens formål, undersøgelsesspørgsmål samt interviewguides. Derudover har læseplanen bidraget som en analytisk ramme for organiseringen af fund og mønstre.

Organiseringen af data i et framework gør det muligt at læse på tværs af informanter og temaer, dvs. enten fokusere på, hvad de enkelte elever eller lærere på de respektive skoler udtaler om alle temaer, eller fokusere på, hvad alle interviewpersonerne siger om ét tema. Analysen af samtlige temaer i frameworket har givet mulighed for at svare på, hvad variationen i data siger om lærere og elevers oplevelser af elevernes udbytte af valgfaget Iværksætteri samt om skolernes tilrettelæggelse af valgfaget. Citater er i rapporten anvendt til at eksemplificere og illustrere tværgående pointer fra analysen.

Elevernes forskellige udgangspunkter behandles ikke særskilt i rapportens analyser. De fremdragne pointer gør sig gældende for de deltagende elever på tværs af faglige og sociale udgangspunkter.

2.2.2 Projektgruppe

Undersøgelsen er udarbejdet af en projektgruppe bestående af følgende medarbejdere:

- Mathilde Hangaard, konsulent (projektleder)
- Naja Skadhauge Sano, konsulent
- Sita Michael Bormann, chefkonsulent
- Betty Lydolph Laursen, juniorkonsulent.

2.3 Rapportens opbygning

Rapporten består af to dele. Den første del adresserer undersøgelsesspørgsmål 1 og omhandler valgfagets tilrettelæggelse, herunder hvad der karakteriserer de deltagende elever, undervisningsform, roller og samarbejde samt de praktiske rammer for valgfaget. Rapportens anden del fokuserer på undersøgelsesspørgsmålene 2 og 3, herunder lærere og elevers oplevelse af elevernes udbytte af valgfaget holdt op imod valgfagets kompetenceområder, samt valgfagets betydning for elevernes motivation for skole og uddannelse og for at arbejde med iværksætteri og engagere sig i lokalområdet. De to dele afrundes hver især med en opsamling. Derudover indeholder rapporten et indledende resumé, som fremdrager resultater på tværs af rapportens analyser samt præsenterer udvalgte opmærksomhedspunkter til inspiration for eventuel forankring og udbredelse af valgfaget.

3 Valgfagets tilrettelæggelse

Dette kapitel omhandler tilrettelæggelsen af valgfaget Iværksætteri på skoler i udsatte boligområder og sætter således fokus på undersøgelsesspørgsmål 1.

Kapitlet er inddelt i fire afsnit: Første afsnit viser, hvad der karakteriserer de deltagende elever, andet afsnit beskriver valgfagets undervisningsform, tredje afsnit retter opmærksomheden mod roller og boligsocialt samarbejde i valgfaget, mens fjerde afsnit fokuserer på valgfagets praktiske rammer.

Analyserne bygger på lærere og elevers oplevelser og erfaringer på tre af de seks deltagende skoler i forsøget.

Billeder fra praksis

På **SKOLE A** foregår undervisningen i de boligsociale indsatsers lokaler. Der er 12 elever på holdet og to lærere, som foruden valgfaget underviser i bl.a. tysk og matematik. Derudover er der to boligsociale medarbejdere, som forestår undervisningen, mens lærerne har en faciliterende og støttende funktion. Elever, lærere og boligsociale medarbejdere sidder typisk ved et rundt bord i et rum, der minder om et mødelokale. Der er et whiteboard, som man kan skrive idéer på, og tit arbejdes der med *Post-its*. Eleverne har i efteråret været til en prøvemesse, hvor de har fået en forsmag på den kommende iværksættermesse. Eleverne bruger meget af tiden på at arbejde på deres projekter – først et projekt til prøvemessen og så et til iværksættermessen.

På **SKOLE B** foregår undervisningen ligeledes i et af de boligsociale indsatsers lokaler. Der er 12 elever på holdet og to lærere, som foruden valgfaget underviser i bl.a. matematik og dansk. Derudover er der to boligsociale medarbejdere, som deltager i udvalgte undervisningsgange og kommer med input til elevernes idéer ud fra egne erfaringer fra erhvervsliv og boligindsatser. Eleverne arbejder i efteråret på øveprojekter, mens de i valgfagets andet halvår har fokus på de projekter, de skal præsentere ved den afsluttende iværksættermesse.

På **SKOLE C** foregår undervisningen i et lokale uden for skolen, som eleverne i valgfagets første gennemløb har været med til at etablere og indrette. Der er 11 elever på holdet og to lærere, som foruden valgfaget underviser i bl.a. historie og engelsk. Øvelserne i undervisningen er centreret om problemstillinger i lokalområdet og forskellige fokuspunkter. Som de øvrige skoler arbejder lærerne ikke ud fra et fast materiale, men har fokus på at træne elevernes kreativitet og støtte eleverne i at skabe noget selv. Lærere og boligsociale medarbejdere står til rådighed med sparring og støtte til projekterne samt introducerer løbende til forskellige øvelser, som kan bidrage til udviklingen af idéerne.

Baseret på elev- og lærerinterviews

3.1 Karakteristik af de deltagende elever

Iværksætteri er tiltænkt unge i udsatte boligområder med manglende motivation og lyst til skole, som bl.a. kan have behov for at opbygge en tro på, at de med egne ressourcer kan ændre deres liv og evt. bryde deres sociale arv. Undersøgelsen viser imidlertid, at de deltagende elever i valgfaget er karakteriseret ved at have forskellige sociale og faglige udgangspunkter, og at valgfaget derfor i praksis har en bredere målgruppe end tiltænkt.

Alle elever på skolerne har haft mulighed for at søge om at få faget Iværksætteri som deres valgfag i 8. eller 9. klasse. Lærerne fortæller, at der ved opstarten af valgfagets første gennemløb var meget få elever, der søgte valgfaget af sig selv, og at de derfor opfordrede elever til at deltage. Lærerne valgte her at opfordre elever med forskellige faglige og sociale udgangspunkter ud fra en oplevelse af, at en bredere holdsammensætning ville skabe den bedst mulige dynamik på holdet. Tankerne bag opfordringerne var, at mere stærke elever ville kunne bidrage med et drive til faget, hvilket også ville have en positiv afsmitning på de mindre stærke elever, samt at både stærke og mindre stærke elever har glæde af at udvikle sig gennem valgfaget.

Erfaringerne på skolerne viser, at både fagligt og socialt udfordrede samt fagligt og socialt stærke elever, der deltager i valgfaget, oplever at få et udbytte af valgfaget. Den blandede elevsammensætning har betydet, at eleverne samtidig har lært noget af hinanden, og at valgfaget har fået karakter af at være noget, man gerne vil være en del af, frem for at være ”for særligt udsatte”. Samtidig understreger lærerne, at det kræver meget af eleverne at kaste sig ud i processerne i valgfaget, og at det derfor er nødvendigt, at eleverne har et vist udgangspunkt forud for deltagelse. Interviewene indikerer, at deltagelse i valgfaget forudsætter, at eleverne fra begyndelsen har et vist overskud og en vis motivation for skolen, for at deltagelse i valgfaget giver mening. Det gælder både ressourcestærke elever og mindre ressourcestærke elever. En af lærerne siger fx:

Jeg tror oprindeligt, det [valgfaget] er beregnet til de dårligt stillede [...]. Så de kunne få en succeshistorie. Og der kom hele tiden historier om, at så har han lavet sindssygt meget kriminalitet, men lige nu sælger han T-shirts og har tjent masser af penge. Men der er bare utroligt meget arbejde fra det ene til det andet. Og det kommer man ikke igennem med til de helt svage elever. Fordi de ville skulle gå fra 0-100 på ingen tid, og det kan ikke lade sig gøre. Så jeg tror, man bliver nødt til at kunne noget [...]. Det handler meget om motivation. Det er jo ikke, fordi en ordblind eller talblind ikke kan få succes med valgfaget. Men hvis ikke man har motivationen og vil kæmpe for noget og bruge lidt mere tid, end der måske egentlig lige er, så er der jo ingenting, der kan lade sig gøre. Heller ikke for dem, der er ressourcestærke.

Lærer, valgfagshold

Lærerne fremhæver, at en klar fordel ved faget er, at man ikke behøver at være fagligt dygtig i skolen for at kunne slå igennem i faget. Det giver mulighed for at få andre elever på banen, og at eleverne selv lærer at se deres ressourcer på ny. Samtidig giver det mulighed for, at lærere og evt. andre elever får øjnene op for, at de elever, der i traditionelle fag klarer sig mindre godt, har en masse at byde på i valgfaget, fx at have blik for det grafiske i produktudvikling eller at få nye og originale idéer. En af lærerne fortæller:

Med det her fag kommer man lidt ind og rammer nogle andre ting og egenskaber [...]. Man behøver ikke være god til det, man er god til i skolen, for at være god til dét her. Og det tror jeg, at der er nogle, der nyder godt af.

Lærer, valgfagshold

Den brede elevsammensætning betyder, at eleverne har glæde af undervisningen på forskellig vis. Netop det, at der ikke er nogen rigtige svar, og at alle har kompetencer, der kan bringes i spil på forskellig vis, gør, at alle elever kan bidrage med noget værdifuldt i valgfaget og opleve et udbytte. En af lærerne fortæller, at det i dette valgfag ikke behøver være en fordel at være en af de elever, der klarer sig godt i fagfaglige fag, da denne gruppe elever også kan have svært ved at tænke i nye retninger og vende det hele på hovedet. Omvendt kan elever, der klarer sig mindre godt i fagfaglige fag, udvise nye kompetencer, der fungerer rigtig godt i kreative processer.

Eleverne udtrykker i interviewene generelt en begejstring for valgfaget Iværksætteri. Det gælder både elever, som giver udtryk for at klare sig godt i de øvrige fag, og elever, der giver udtryk for at klare sig mindre godt i de øvrige fag. Samtidig fortæller eleverne, at valgfaget fungerer godt socialt, at alle deltager, og at lærerne er gode til at hjælpe dem videre. De oplever, at man har mulighed for at udvikle sig dér, hvor man har behov for det.

Interviewene vidner således om, at selvom valgfaget alene har været tiltænkt de svageste elever, kan det give mening, at målgruppen udgøres af både svagere og mere stærke elever, da også stærke elever har glæde af at arbejde på en anden måde, mens svagere elever har glæde af at få succesoplevelser, som de selv kan se, men som også lærere og andre elever kan se. Arbejdet i kreative processer kan således være med til at nuancere en traditionel opfattelse af, hvad det vil sige at være udfordret eller udsat.

3.2 Undervisningsform

I dette afsnit relateres læseplanens rammer for indsatsen til skolernes tilrettelæggelse af valgfagets undervisningsform. Åbne processer med fokus på elevernes idéer, en iværksættermesse som slutmål og fraværet af facit er med til at kendetegne valgfagsundervisningen.

3.2.1 Fagmål og kompetenceområder

Fonden for Entreprenørskab har udviklet en læseplan for valgfaget Iværksætteri, hvoraf følgende fagformål fremgår⁹:

Stk.1: Eleverne skal i faget Iværksætteri udvikle kompetencer inden for personlig indstilling, handlekompetence, idéudvikling og omverdensforståelse med henblik på at opnå indsigt i entreprenørskab og iværksætteri.

Stk. 2: Eleverne skal gennem praksisnære undervisningsforløb opnå erfaringer med og grundlæggende teoretisk viden om entreprenørskab og iværksætteri. De skal indgå i sammenhængende undervisningsforløb, hvor de gennemfører processer fra idé til konkret handling.

Stk. 3: Eleverne skal i faget Iværksætteri opnå forståelse for egne muligheder for at kunne agere som iværksættere i sociale, økonomiske og kulturelle sammenhænge.

Med afsæt i fagets fagformål skitserer læseplanen fire forskellige kompetenceområder for valgfaget: idéudvikling, handlekompetence, personlig indstilling og omverdensforståelse (se figur 3.1.).

---

9 Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019

FIGUR 3.1

Valgfagets fire kompetenceområder

Kompetenceområde	Kompetencemål
1. Personlig indstilling	Eleven kan fastholde tillid til egne evner og muligheder over tid
2. Handlekompetence	Eleven kan handle målrettet på idéer
3. Idéudvikling	Eleven kan gennemføre idéudviklingsforløb
4. Omverdensforståelse	Eleven kan vurdere idéer i en specifik kontekst

Kilde: Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

De fire kompetencemål har til hensigt at sikre, at eleverne udvikler kompetencer inden for de fire områder med henblik på følgende: at eleverne opnår indsigt i entreprenørskab og iværksætteri, at eleverne opnår erfaringer med og grundlæggende teoretisk viden om entreprenørskab og iværksætteri, og at eleverne opnår forståelse for egne muligheder for at kunne agere som iværksættere i sociale, økonomiske og kulturelle sammenhænge.¹⁰

Den følgende boks udfolder, hvilke færdigheds- og vidensområder der definerer de enkelte kompetenceområder.

Færdigheds- og vidensområder inden for de fire kompetenceområder

Personlig indstilling omfatter:

1. Styrkekendskab omhandler elevernes indblik i egne styrker og kompetencer.
2. Læringsindstilling fokuserer på elevernes mod og vilje til at udfordre sig selv.
3. Fejlkultur er centreret om elevernes arbejde med accept og læring af egne og andres fejl.
4. Vedholdenhed omhandler elevernes evner til at udvise vedholdenhed over tid.
5. Handlingstillid fokuserer på elevernes opfattelse af egne evner og muligheder.

¹⁰ Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

Handlekompetence omfatter:

1. Netværk er centreret om kortlægning og anvendelse af elevernes netværk.
2. Samarbejde drejer sig om at kunne indgå i konstruktive samarbejdsrelationer.
3. Kommunikation fokuserer på elevernes arbejde med målrettet kommunikation.
4. Projektstyring fokuserer på elevernes arbejde med at planlægge, lede og strukturere egne arbejdsprocesser.

Idéudvikling omfatter:

1. Muligheder fokuserer på udvikling af elevernes kompetencer til at se og skabe muligheder på baggrund af eksisterende viden og gennem nye iagttagelser.
2. Idégenerering er centreret om elevernes arbejde med at skabe idéer i strukturerede processer.
3. Vurdering af idéer fokuserer på elevernes arbejde med at undersøge og vurdere idéer ud fra forskellige perspektiver.
4. Idéudvikling fokuserer på elevernes arbejde med videreudvikling og realisering af idéer, produkter og koncepter.

Omverdensforståelse omfatter:

1. Indblik i lokalmiljø omhandler elevernes kendskab til centrale aktører, ressourcer og udfordringer i lokalområdet.
2. Markedsundersøgelse tager udgangspunkt i elevernes arbejde med at indsamle data og feedback i forhold til deres idéer, produkter og målgrupper.
3. Markedsføring fokuserer på elevernes forståelse og anvendelse af forskellige markedsføringsredskaber.
4. Økonomi er centreret om elevernes forståelse for grundlæggende økonomiske sammenhænge.

Kilde: Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). Læseplan for valgfaget Iværksætteri. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

Læseplanen har indirekte betydning for undervisningen

Interviewene vidner om, at læseplanen anvendes forskelligt af lærerne og har en indirekte betydning for deres tilrettelæggelse af undervisningen. Lærerne fortæller, at de ikke bruger læseplanen direkte, men at de på forskellig vis arbejder med alle fire kompetenceområder i undervisningen. Samtidig understreger lærerne, at undervisningen særligt har fokus på elevernes personlige udvikling inden for de fire kompetenceområder frem for på elevernes opbygning af teoretisk viden om entreprenørskab og iværksætteri.

En af lærerne fortæller, at det er bevidst, at målene for faget fylder indirekte frem for direkte på deres skole. Det handler bl.a. om at forsøge at bedrive undervisning, der ikke er så målstyret som i andre fag, da det er en anden form for undervisning, der er tale om:

Vi har ikke snakket med eleverne om den [læseplanen]. Vi sidder heller ikke med den selv. Vi snakker sammen en gang om ugen, hvor vi siger 'nu tager vi hul på det og det'. Planlægningen er ikke fast. Vi har kompetencemål for øje, men ift. tingene, vi laver, går det ind under, hvad vi laver, uden at vi er meget målrettede omkring det. Eleverne og os selv skal afskoles lidt. Al undervisning handler ikke om at række fingeren i vejret for at leve op til målene.

Lærer, valgfagshold

Interviewene indikerer samtidig, at læseplanen ikke er blevet præsenteret på en enslydende måde, og at der ikke har været anvisninger om, hvordan og hvorvidt læseplanen har skullet bringes i spil.

3.2.2 Åbne processer med fokus på elevernes idéer

Undervisningen i valgfaget er præget af åbne processer i den forstand, at indhold og aktiviteter ikke er bundet op på emner eller forløb, men i høj grad er organiseret omkring en fælles samtale, der kan bevæge sig i mange retninger. Fokus for den fælles samtale er elevernes idéer og initiativer, som er med til at styre retningen for undervisningen. Det tegner interviewene et billede af.

Når undervisningen ikke er tilrettelagt omkring faste emner, men det i stedet er elevernes arbejde med egne idéer, der sætter retningen, giver det eleverne en oplevelse af at føle sig mere frie, fordi der ikke fra lærerens side er et program, der fastslår, hvad der skal foregå. De fortæller, at der ofte er en dagsorden for undervisningen, men at de enkelte elementer i indholdet er fleksible, og at eleverne selv har mulighed for at præge indholdet. En af eleverne fortæller:

De [lærerne/de boligsociale medarbejdere] kommer med en dagsorden for dagen, så hvis vi ser trætte ud, så starter vi med at stå op i en cirkel, og så er der forskellige øvelser. Det kan være mange forskellige, og så sætter vi os ned, og så fortsætter undervisningen. Og så til sidst, så spørger de os om, hvad vi kunne tænke os at komme ind på næste gang. Så der er også medbestemmelse.

Elev, valgfagshold

Elevernes oplevelse af selv at være med til at definere undervisningen har en afsmittende effekt på deres oplevelser af hjemmearbejde. De fortæller fx, at de opgaver, de nogle gange får for, ikke opleves som rigtige lektier, da de relaterer sig til deres egne projekter frem for blot at være nogle, de skal lave, fordi læreren siger det.

Overordnet set fremhæver eleverne den åbne undervisningsform som positiv og som et frisk pust i en ellers fagtung og karakterbaseret hverdag i udskolingen. Nogle elever udtrykker dog, at man skal vænne sig til at være i de åbne processer, som undervisningen indebærer, fordi meget er op til eleverne selv, og lærerne også er på ukendt terræn. Interviewene vidner om, at det tager tid, før eleverne føler sig til rette i de åbne processer og kan se en mening med dem. Mens flere elever i begyndelsen af valgfaget udtrykker en skepsis over for aktiviteterne i valgfaget, udvikler deres begejstring sig i takt med afviklingen af valgfaget. Lærerne forklarer, at det tager tid for både lærere og elever at lære valgfaget at kende, og at det først er halvvejs inde i valgfaget, at eleverne begynder at se en mening med valgfaget og fornemmer et udbytte. Der skal etableres et trygt rum, hvor eleverne har mod på at dele deres idéer og kan håndtere at modtage feedback på dem samt give feedback på andres idéer. En af lærerne fortæller, at nøgleordet for både elever og lærere er at turde betrede ukendt terræn:

Nøgleordet er det dér med at turde. Jeg skal også springe ud på dybt vand, som er uvant, som jeg er usikker på. Men det er et spændende fag, og vi kan se, at det gør noget for eleverne på mange måder, at de får mod og lyst til at gøre nogle ting.

Lærer, valgfagshold

Tålmodighed og mod blandt både lærere og elever har således været centrale elementer med hensyn til at kaste sig ud i de åbne processer og de forskellige aktiviteter, som kendetegner valgfagets indhold.

Nedenstående boks viser eksempler på nogle af de aktiviteter, der finder sted i undervisningen.

Eksempler på aktiviteter i undervisningen

- Fælles samtaler ved rundbord
- Idégenerende øvelser, fx brug af Post-its eller modeller som *The Golden Circle*¹¹, og dette kan foregå både i fællesskab ved rundbordet eller i mindre grupper
- Kreative øvelser, fx klappe på en bestemt måde for at få hjernen i gang
- Fremlæggelser af idéer og øvelser i at pitche en idé, dvs. præsentere en idé som en kortfattet salgstale, bestående af svar, konklusioner og konsekvenser
- Udflugter til fx steder i lokalområdet
- Se uddrag af tv-programmet *Løvens Hule*¹² med henblik for at få opbygge viden om, hvordan man pitcher en idé for en dommergruppe, og skabe en bevidsthed hos eleverne om alle de ting, man skal have tænkt igennem, inden man muligvis kan få andre til at investere i en idé.

Valgfaget er som udgangspunkt skemalagt én gang om ugen på skolerne. Aktiviteterne i undervisningen er af varierende karakter og afhænger ifølge lærerne af elevernes behov i forbindelse med arbejdet med deres idéer. Nogle lærere fortæller, at de arbejder med at opbygge hver enkelt undervisningsgang med en fast rytme, som fx består af en kort introduktion, en kreativ øvelse i fællesskab, en fælles drøftelse af idéer, videre arbejde med idéer i grupper og evt. en fremlæggelse sidst i undervisningen. Andre lærere fortæller, at de har en mere løs struktur, som varierer mellem forskellige aktiviteter.

Lærerne har desuden mulighed for at lægge timer sammen og fx tage på ture ud af huset. Turene har til hensigt at give eleverne inspiration til deres arbejde med egne idéer samt give eleverne et

11 Et koncept udviklet til at skærpe kommunikationen af en idé eller projekt. Modellen indeholder i korte træk: Cirkel a) "Hvorfor", som henviser til formålet med, visionen for eller årsagen til idéen, cirkel b) "Hvordan", som henviser til værdier, fx hvordan idéen gør noget på en bedre måde end det allerede eksisterende, cirkel c) "Hvad", som henviser til selve idéen eller produktet og markedsføring heraf. Sinek, S. (2009). *Start med why - how great leaders inspire everyone to take action*. London: Portfolio/Penguin.

12 Dansk programserie på DR, hvor iværksættere præsenterer deres forretningsidéer for fem potentielle investorer. Find programserie på: https://www.dr.dk/drtv/saeson/loevens-hule_148546

mere nærgående indblik i deres lokalsamfund, fx gennem mødet med andre iværksættere. Samtidig er turene ud af huset med til at styrke elevernes sociale fællesskaber, som bidrager til elevernes samarbejde om projekter og skaber glæde ved faget.

Boksen nedenfor giver et eksempel på, hvordan en typisk undervisningsgang i valgfaget kan se ud.

Eksempel på en undervisningsgang

Det er fredag, klokken nærmer sig 13, og eleverne er på vej over til medborgerhuset, hvor undervisningen finder sted. De er lidt brugte ovenpå en lang uge, men det er rart at skulle være et andet sted end på skolen, da man så føler, at det er lidt mere som at tage til en fritidsaktivitet. De ankommer til lokalet, hvor Astrid, en af de boligsociale medarbejdere, er klar til at tage imod dem. Der står myslibarer og juice fremme, og Astrid har lagt nogle Post-its ud på bordet. Christian, en anden boligsocial medarbejder, ankommer og sætter sig ved bordet. De to valgfaglærere kommer også og sætter sig sammen med eleverne om bordet.

Astrid fortæller, at de i dag skal skrive en masse problemer ned på Post-its, da det altid er ud fra problemer, at idéer til løsninger opstår. Men inden de skal i gang, skal de lige have rystet hovedet lidt, så de rejser sig alle op og foretager nogle hoppeøvelser og klappeøvelser med sidemakkeren. Så sætter de sig ned og går i gang med at tænke på problemer. Det er lidt svært i starten, men lærerne kommer med nogle forslag, som hjælper til at sætte hovederne i gang.

Derefter går de ud i deres projektgrupper, som de skal arbejde i om deres endelige projekter, som skal præsenteres på iværksættermessen. En af grupperne skal have ringet til én, der kan hjælpe dem med at lave nogle skilte. Christian sætter sig hos gruppen og giver nogle idéer til, hvem de kan ringe til. Først tør de ikke rigtig i gruppen, men Christian hjælper dem med at finde ud af, hvad de skal sige, og så ringer én fra gruppen.

Tiden flyver afsted, pludselig er klokken 15, og de har fri. Gruppen har fået en kontakt, der gerne vil hjælpe dem med skiltene, og glæder sig til at kunne komme videre med projektet, når det bliver fredag igen.

Baseret på elev- og lærerinterviews

En iværksættermesse som slutmål og omdrejningspunkt

Valgfaget afrundes med en iværksættermesse, som af elever og lærere også omtales som den afsluttende konkurrence. På iværksættermessen skal eleverne i grupper præsentere deres projekter ved en pitch for dommere fra erhvervslivet, og det bedste projekt modtager en pengepræmie til skolen.

Interviewene vidner om, at en iværksættermesse både fungerer som slutmål for og som omdrejningspunkt for undervisningen fra start. Lærerne fortæller, at især indholdet i valgfagets anden halvdel er tilrettelagt med henblik på at klæde eleverne på til at præsentere en idé/et produkt på iværksættermessen. Iværksættermessen fungerer som en driver i undervisningen og som noget konkret, lærere og elever kan forholde sig til.

Når eleverne skal arbejde i retning af at blive klar til en iværksættermesse, giver det dem en reel og virkelig deadline for deres arbejde, frem for at det blot er noget, "vi leger". To af eleverne fortæller:

Elev A: Det er spændende [med messen]. Det er ligesom sådan vigtigt for os, at vi skal vise, at det er dét, der er vores idé, det er dét, vi fandt på og arbejder på. Og det er det bedste, vi kunne gøre. Jeg er meget konkurrencemenneske, og dem, der var året før os, kom på 6. pladsen, og det vil jeg gerne se, om vi kan slå. Uden konkurrencen ville der ikke rigtigt være noget at opnå.
Elev B: Det [messen] betyder, at vi har et mål, og at vi skal nå dertil inden den her tidsbegrænsning. Så vi er ikke bare sådan 'den tager vi næste gang, vi har god tid'. Vi skal ligesom blive færdige med det inden da. Og så vil vi alle sammen faktisk gerne lave noget.

Elever, valgfagshold

Eleverne oplever, at udsigten til at skulle præsentere deres idé på en iværksættermesse, hvor der er mulighed for at vinde penge til skolen, hjælper dem til at gøre deres bedste og yde en indsats i deres gruppe.

Ingen facitter eller karakterer

"Får vi karakterer?" "Hvad er svaret her?" Lærerne fortæller, at mange elever har efterspurgt en tydelig bedømmelse af deres indsats eller tydelige svar på deres spørgsmål. Lærerne har her skullet hjælpe eleverne med at få øje på deres egen udvikling uden at få karakterer, samt opfordret eleverne til at turde kaste sig ud i processer, som ingen kender facit på.

Interviewene viser, at særligt i starten af valgfaget kunne eleverne blive meget frustrerede over ikke øjeblikkeligt at få en god idé og ville gerne have, at læreren kom med den gode idé, som var den et facit i et opslagsværk. Men både elever og lærere fortæller også, at det er rart, at karakterer og facit ikke er en del af valgfaget. To af eleverne fortæller om, at de i andre fag har meget fokus på karakterer, men at det er godt, der ikke er karakterer i valgfaget, da det er svært at give karakter for en idé:

Elev A: Alle de ting, vi får karakterer i [i andre fag], der er det sådan – får vi karakter for det, får vi karakter for det.

Elev B: Men man kan heller ikke give karakter på, hvor ofte man får gode idéer og sådan. For det er forskelligt fra person til person.

Elever, valgfagshold

Samtidig har lærerne skullet øve sig i, at det var okay, at de heller ikke har haft svaret på, hvorvidt en given idé var god eller mindre god, og at de som lærere også har skullet afvente, at eleverne selv kom frem til en idé frem for at have et facit klar til eleverne. Samtidig har lærerne skullet øve sig i at give løbende tilbagemeldinger til eleverne, som støtter op om den proces, eleverne er i gang med, og som hjælper eleverne med at få fremdrift i deres projekter.

3.3 Roller og samarbejde

Valgfagets formål, fagmål og kompetenceområder stiller krav til, at lærere såvel som elever indtager roller, som bryder med traditionelle lærer- og elevroller. Afsnittet beskriver, hvordan eleverne indtager rollen som medskabere af undervisningen, mens lærerne får en mere faciliterende funktion, end de er vant til i de traditionelle fag. Desuden beskrives betydningen af samarbejdet med boligsociale medarbejdere for valgfagets forløb. Sidst kommer afsnittet om lærernes forudsætninger for at varetage valgfaget.

3.3.1 Eleven som medskaber af undervisningen

Valgfaget er centreret om elevernes egne projekter og idéer, og eleverne agerer i valgfaget som medskabere af undervisningen. Det er eleverne selv, der skal arbejde med at få nye idéer og udvikle bæredygtige projekter. Eleverne er begejstrede for deres rolle i faget, da det motiverer dem til at yde en ekstra indsats, når de oplever at have indflydelse på undervisningen. Samtidig fremhæver de, at den nye rolle også er svær, da de i valgfaget ikke kan forvente, at der er en lærer, der giver dem et klart svar. Snarere må eleverne selv vurdere, hvad der er godt at gøre med hensyn til deres egne idéer og projekter. Eleverne oplever, at de skal arbejde mere selvstændigt end i andre fag og selv tage ansvar. Dette kan opleves udfordrende, men det kan også være med til at give elevernes en følelse af, at deres meninger betyder noget. En af eleverne fortæller:

Lærerne spørger os om vores meninger. [...] Vi skal selv tænke på, om vi skal lave noget og lave noget selvstændigt. [...] Det er os, der finder på ting. Du føler lidt frihed og alt det dér, og dine meninger er vigtige.

Elev, valgfagshold

Når eleverne lærer at indtage en rolle som medskabere, kan det have en afsmittende effekt på deres opfattelse af at kunne have medindflydelse på deres lokalsamfund. Dette kan også være med til at styrke elevernes medborgerskab og deres forståelse for dette.

3.3.2 Læreren som facilitator

Lærerne udtrykker, at de gennem valgfaget har måttet se sig selv som lærere på en ny måde. Fremfor at være en lærer, som står med et svar, er det lærerens rolle at agere facilitator for processerne i valgfaget og herved hjælpe eleverne på vej til selv at finde svar på deres udfordringer. Lærernes primære rolle som facilitatorer understøtter, at elevernes tanker og idéer kan blive styrende for undervisningen. Samtidig understreger lærerne, at rollen som facilitator også indebærer at sætte retning for og strukturere de åbne processer, så eleverne hjælpes på vej. Det forudsætter, at lærerne også selv kommer med idéer og input til elevernes idéer for at få eleverne med. Det fortæller en af lærerne om i det følgende citat:

Det mest optimale ville jo være, hvis de slet ikke kunne lade være med at sige noget selv. Men nogle elever er lidt forsigtige og lidt bange for, at det er en dum idé, de har. Så det er lidt den rolle, vi har: at prøve at hive nogle idéer ud af dem, [...] ikke for at lægge ord i munden på dem, men få dem til at sige alle mulige fjollede idéer. For det kan være, at den fjollede idé faktisk kunne være mega fed. Men det er også dér, det skiller sig ud fra andre skolefag. For dér er det ikke altid den mærkelige, fjollede idé, der er god. Så det er lidt at holde snakken og tankerne i gang med de dér elever. Og få dem til at snakke.

Lærer, valgfagshold

Flere lærere fremhæver, at det er udfordrende både at skulle sætte retning og selv indgå i de kreative processer. Samtidig oplever lærerne, at det har været godt selv at tage del i de processer, eleverne bliver kastet ud i, da det giver en større forståelse for, hvad det er, eleverne lærer og bliver udfordret af. Det gælder fx, at valgfaget trods sin mulighed for fleksibilitet er skemalagt og derfor forudsætter, at man er kreativ inden for et bestemt tidsrum.

3.3.3 Samarbejdet med de boligsociale indsatser er en del af valgfagets DNA

Samarbejdet med de boligsociale indsatser er en del af valgfagets DNA. Overordnet set fremhæver lærerne, at samarbejdet med medarbejdere fra de boligsociale indsatser er centralt for gennemførelsen af valgfaget. De boligsociale medarbejdere indgår i valgfaget som ”med-lærere”, der bidrager med viden om iværksætteri og områdekendskab på en måde, som lærerne ikke selv oplever at være i stand til. Undervisning i samspil med de boligsociale medarbejdere er med til at understrege, at der er tale om et andet slags fag end de traditionelle fag, hvilket er med til at motivere eleverne til at gøre noget andet, end de er vant til, og til at tænke lærerroller på nye måder. Samarbejdet er med til at bygge bro mellem skole og fritidsliv, hvilket har betydning for, at eleverne oplever valgfaget som noget andet end skole. Samtidig bringer de boligsociale medarbejdere vigtig viden og kompetence ind i valgfaget og har gennem deres områdekendskab mulighed for at bringe kontakter udefra i spil på en anden måde, end lærerne er klædt på til. Det fortæller en af lærerne om i det følgende citat:

Det er super vigtigt med samarbejdet med dem fra boligområdet. [...]. De har været gode til at skaffe kontakter og vide, hvad der foregik i lokalområdet. Vi har haft én, der selv er iværksætter. Han har faktisk stået for meget af undervisningen. Det har været mega godt. Han kan nogle ting, som vi ikke kan. De dér kreative processer er jeg ikke inde i. Der har han noget. Jeg er jo uddannet lærer. Han har et kendskab til fx, hvilke kontakter man kan trække på, hvis man skal videre med noget.

Lærer, valgfagshold

Lærerne fortæller desuden, at de boligsociale medarbejdere har en god tilgang til de unge, der kan være udfordrede i traditionelle skolefag, da medarbejderne bl.a. har et godt blik for personlige og sociale kompetencer, mens lærerne kan være farvede af deres blik på faglige kompetencer og deres omgang med eleverne i de øvrige skolefag.

På nogle skoler er samarbejdet først rigtigt blevet etableret i forsøgets andet år, hvilket hænger sammen med, at lærerne har gjort sig nye erfaringer undervejs. Efter evaluering af valgfaget valgte man på én af skolerne aktivt at inddrage de boligsociale medarbejdere i en mere udtalt grad end først planlagt. Lærerne fremhæver, at de kunne se et behov for at få hjælp udefra, og at netop samarbejdet med medarbejdere fra de boligsociale indsatser kunne få stor betydning for elevernes deltagelse. Det kunne det, ved at valgfaget derved ville adskille sig mere tydeligt fra de traditionelle fag og fremme elevernes tilgang til at tænke skole på nye måder.

3.3.4 Lærernes forudsætninger for at varetage undervisningen

Lærerne fortæller, at deres rolle i valgfaget generelt udfordrer deres syn på dem selv som lærere og stiller krav til nye undervisningstilgange og metoder – og det i ukendt terræn. Lærerne skal være omstillingsparate og tænke undervisning på en ny måde. De fortæller, at det kræver åbenhed og mod fra deres side at inddrage de nye øvelser og tilgange i den øvrige undervisning, da det kræver, at de i lærerrollen afviger fra at gøre, som man plejer. Samtidig udtrykker lærerne en usikkerhed forbundet med tilrettelæggelsen af undervisningens indhold og udviser begrænset sprog til at

sætte ord på de åbne processer. Lærerne fortæller, at de har en overordnet plan for undervisningen, men også ofte har behov for at justere tilrettelæggelsen af indholdet fra gang til gang. Flere lærere har svært ved at konkretisere, hvad der foregår i undervisningen, da indholdet er mere abstrakt end i klassisk undervisning, der er bygget op om læreplaner og lærebøger. De understreger, at det også er et udfordrende fag at planlægge, da det er mere diffust, og de ikke har undervisningseksempler at læne sig op ad. En af lærerne siger:

Denne type undervisning kræver, at man er åben over for det. Og så kræver det, at man skal have det okay med ikke altid at have en plan for, at det er den her vej, vi skal. [...]. Vi skal planlægge og finde på det hele selv. Der er ingen materialer. Så kan vi hente en masse fra fonden og håbe på, det passer i det, vi vil. [...]. Det kan virke som en ret stor, uoverskuelig opgave, fordi det kræver så meget, man selv skal gøre. Og man skal selv opfinde. For der ligger ingenting.

Lærer, valgfagshold

Lærerne har selv ansøgt om at undervise i valgfaget. Flere lærere fortæller, at de søgte valgfaget, fordi det lød spændende, og de havde mulighed for at gøre noget andet, end de plejede. I den forbindelse har de ekstra midler været en vigtig motivationsfaktor, da midlerne har givet lærerne en reel mulighed for at kunne gøre tingene på en anden måde, end de plejer. Lærerne har på de tre skoler alle deltaget i kompetenceudvikling udbudt af Fonden for Entreprenørskab forud for opstart af valgfag og fortæller, at de i deres tilrettelæggelse henter inspiration i øvelser og begreber fra kurset. En af lærerne fortæller, at de bl.a. blev præsenteret for værktøjet idétræning, som indeholder 200 forskellige øvelser til at træne kreativ forståelse, idéudvikling og videreudvikling af idéer, som hun og hendes kollega forsøger at inddrage i undervisningen – også selvom det kan virke abstrakt for lærerne at træne elevernes kreativitet. Hun fortæller bl.a.:

Det er jo dét med at sige 'okay, hvis man træner kreativitet med eleverne, så sker der noget'. Så vil de også selv kunne gå ud og tage en opgave og sige 'hvordan løser jeg den her?' Fordi de har prøvet at træne den dér kreativitet. Og det med, at kreativitet ikke nødvendigvis bare er noget iboende i alle mennesker, det er noget, der skal trænes. Bare det synes jeg, gør det [faget] anderledes.

Lærer, valgfagshold

Samtidig vurderer lærerne, at det også har været vanskeligt at overføre læring fra kurset direkte til undervisningen. De fremhæver bl.a., at det kan være svært at oversætte en leg eller øvelse, som på kurset har virket på voksne, til elever, der går i 8. eller 9. klasse.

Samtidig med at de ekstra midler skaber rammer for, at lærerne kan gøre noget andet, end de plejer, fortæller flere lærere også, at det har været vanskeligt at finde ud af, hvordan de skulle bruge midlerne på bedst mulig vis. De har oplevet at føle sig på bar bund, da der ikke var noget konkret materiale at tage afsæt i eller en tidligere lærerplan, de kunne læne sig op ad.

Lærerne har imidlertid oplevet en stor udvikling fra første til andet gennemløb af valgfaget, i takt med at de undervejs har gjort sig en række afgørende erfaringer og udviklet valgfaget i en positiv retning. Flere lærere fortæller, at de i de første gennemløb af valgfaget ikke var gode nok til at motivere eleverne, og at de manglede erfaringer og gennemslagskraft. Samtidig har de oplevet, at det var svært at indtage rollen som lærer af et iværksætterfag, når eleverne så dem som tysk-, matematik- eller dansklærere. Her har det haft stor betydning, at lærerne har udbygget deres samarbejde med de boligsociale medarbejderne, da lærerne har oplevet, at medarbejderne har kunnet tilføre den viden og de kompetencer til faget, som de selv har oplevet at mangle.

Lærernes undervisning i valgfaget har en afsmittende effekt på andre fag

Lærernes undervisning i valgfaget har en positivt afsmittende effekt på deres øvrige fag. I takt med at lærerne opbygger egne erfaringer med at varetage valgfaget, oplever lærerne at udvikle sig og blive klædt på til at se på deres øvrige undervisning med nye briller. Det fx med hensyn til at finde nye metoder til at motivere eleverne til læring og anskue fejl som en del af læringen. En af lærerne fortæller fx, at kompetenceudviklingen og varetagelsen af valgfaget har gjort en forskel med hensyn til den måde, hvorpå hun ser sin øvrige undervisning og tænker som lærer. Dette skyldes, at forløbet har vist hende nye måder at undervise og tænke på som underviser. Lærerne henter i valgfaget bl.a. inspiration til nye øvelser til deres øvrige undervisning eller til at få større fokus på at se og understøtte elevernes kreativitet i fagene. En af lærerne fortæller:

Der er nogle gode øvelser, når de fx skal i gang med at skrive noveller [i dansk], ja, det er der, konkrete øvelser kan jeg sagtens tage. Det kreative er jeg måske også blevet mere bevidst om, ikke fordi jeg ikke vidste, at det var vigtigt. Men nu er jeg blevet husket på at lave øvelser til, hvordan vi får gode idéer, associationsøvelser og brainstorm på sjovere måder, prøve at agere, inden vi skriver eller et eller andet [...]. Der er vi lige blevet rusket op i det, og vi har fået det ind under huden.

Lærer, valgfagshold

Lærerne fremhæver desuden, at de særligt tager et fokus på håndtering af udfordringer med sig ind i deres øvrige undervisning. De fortæller, at de er blevet mere opmærksomme på at hjælpe eleverne med at se fejl som en naturlig del af læring og som noget, man bliver klogere af. Det skyldes, at man som iværksætter hele tiden løber ind i udfordringer, som man skal håndtere, og at den tilgang til udfordringer også kan bruges i fagfaglige fag, som fx når eleverne støder ind i et problem i matematik, som skal løses på en anden måde, end eleven først havde tænkt.

Også elevernes fortællinger tegner et billede af, at lærernes undervisning i valgfaget har haft en positiv afsmittning på deres undervisning i øvrige fag. Det handler fx om lærere, der har øget fokus på at opbygge selvtillid hos eleverne og støtte eleverne i at kaste sig ud i nye opgaver med gåpåmod. Flere elever udtrykker, at deres lærere har vist nye sider af sig selv i valgfaget og er blevet mere støttende. Det har medført, at nogle elever har ændret syn på en lærer, da de via valgfaget er blevet glade for en lærer, som de ellers ikke var glade for.

3.4 Praktiske rammer

I dette afsnit beskrives det, hvordan de deltagende skoler har organiseret valgfagets praktiske rammer, samt lærernes oplevelser af rammernes betydning for indsatsen. Afsnittet fokuserer på, hvordan tilførslen af midler til skolerne som en del af forsøget samt samarbejdet med de boligsociale indsatser har muliggjort, at skolerne kan etablere nogle nye praktiske rammer for valgfaget. Det gælder både tilrettelæggelse af små valgfagshold med flere voksne samt indretning af undervisning i andre lokaler og muligheden for at kunne gøre noget ekstra i form af materialer, snacks og holdtrøjer.

3.4.1 Små valgfagshold med flere voksne

Noget særligt ved valgfagets organisering er, at tilførslen af midler som en del af forsøget har muliggjort etablering af små valgfagshold med flere voksne. To lærere på hver af de respektive skoler varetager valgfagsholdet, som 11-12 elever deltager på. Desuden er der på skolerne etableret samarbejde med de lokale boligsociale indsatser, som stiller en-to medarbejdere til rådighed til gennemførelse af undervisningen.

Både lærere og elever fremhæver de små valgfagshold med flere tilknyttede voksne som centrale for gennemførelsen af valgfaget og som noget særligt kontrastfyldt i sammenligning med de øvrige fag og valgfag. Lærerne fortæller, at rammerne understøtter en tæt lærer-elev-kontakt, der gør det muligt at se og hjælpe den enkelte elev på vej – også grundet den blandede elevsammensætning. Lærernes vurdering er, at valgfaget vil være vanskeligt at gennemføre på større hold, da eleverne har behov for den tætte sparring på deres idéer, hvis de skal kunne udvikle sig og blive klædt på til iværksættermessen.

Eleverne fremhæver på tværs af skoler, at de har en oplevelse af, at der er mange voksne tilknyttet valgfaget, da der både er lærere og boligsociale medarbejdere til stede i undervisningen. Eleverne oplever tilstedeværelsen af de mange voksne som rart og meget uvant. Samtidig fortæller eleverne, at de voksne har en central betydning for, at de som elever kan få hjælp til at finde på idéer og arbejde videre med dem, hvilket er selve kernen i valgfaget. En af eleverne siger:

De [voksne] hjælper med måder, man kan gøre tingene på, og hvordan man kan finde på idéerne. Og efter det fortæller de, hvad vi skal lave, og så kommer de med måder [...]. Nu har vi lige fået idéerne, og så har de købt opslagstavler, som vi skal bruge til, hvordan vi laver idéerne.

Elev, valgfagshold

Lærernes manglende erfaringer med at drive valgfaget kan også nødvendiggøre, at de er to lærere om det. Samtidig kan man forestille sig, at lærerne efter endt forsøgsperiode vil være klædt på til evt. at kunne gennemføre valgfaget alene. Lærerne oplever imidlertid, at det er vanskeligt at forestille sig at gennemføre valgfagsundervisningen af klassehold med mange elever og én enkelt lærer, da undervisningen forudsætter en tæt kontakt mellem voksen og elev.

3.4.2 Undervisning i andre lokaler motiverer eleverne

De tre deltagende skoler har alle arbejdet med at etablere et undervisningsrum, der adskiller sig fra den øvrige udskolingspraksis. Det handler både om, at undervisningen ikke foregår i et traditionelt klasselokale, og om måden, hvorpå lokalet er indrettet. Både lærere og elever fremhæver betydningen af, at valgfaget finder sted i nogle andre fysiske rammer. Lokalet er med til at understrege, at der er tale om et kreativt rum, hvor ”vi skal gøre noget andet, end vi plejer”, som en lærer udtrykker det. Samtidig skal lokalet opleves som et trygt øverum, der er holdets eget. Samtidig fremhæver flere lærere, at lokalet har en betydning for elevernes motivation for og engagement til at deltage i undervisningen. Det gælder særligt de elever, som oplever at være udfordrede i traditionelle fag, hvor de nye fysiske rammer kan bidrage til, at eleverne ser en mulighed for at bryde en negativ elevrolle og i stedet indtage en ny rolle som værende en del af et iværksætterhold.

En af skolerne valgte i det første gennemløb af valgfaget at lade en del af undervisningen handle om at skabe et lokale, hvor der er plads til at arbejde kreativt. En anden skole erfarede fra første til andet gennemløb af valgfaget, at det var vigtigt at rykke undervisningen ud af skolen, da undervisning i traditionelle klasserum var med til at fastlåse traditionelle elev- og lærerroller. En tredje skole har i andet undervisningsgennemløb etableret et samarbejde med de boligsociale medarbejdere, der gør det muligt, at undervisningen finder sted i de boligsociale indsatsers lokaler. Lærerne oplever, at eleverne herved har lettere ved at træde ud af de traditionelle elevroller og i højere grad tage mere aktiv del i processerne, da undervisningen nu finder sted uden for traditionelle skolerammer.

Selve indretningen af lokalerne adskiller sig fra de traditionelle undervisningslokaler. Både lærere og elever på de tre skoler fortæller, at de sidder samlet om et stort, fælles bord, og at meget af undervisningen foregår som ”rundbordssnak”. Derudover fortæller nogle, at de har en stor tavle, der altid er fyldt med Post-its, hvilket er med til at understrege, at undervisningen er af en anden art

end i de øvrige fag. En af eleverne siger, at de fysiske rammer giver et indtryk af, at eleverne har en reel opgave i den virkelige verden, som de skal løse frem for at være i skole:

Der er en anden atmosfære i lokalet, som minder mere om den virkelig voksne verden. Man føler sig professionel og mere voksen, når man skal til en stor konkurrence og sidder med en kop og en computer, ligesom man kunne gøre, hvis man var voksen.

Elev, valgfagshold

Andre elever fremhæver, at de nye fysiske rammer får deres tanker væk fra skolen og mere i retning af en hjemlig atmosfære eller en fritidshobby. De fortæller bl.a., at det er rart, at undervisningen ikke foregår på skolen, da de så får tankerne hen på noget andet end traditionelle skolefag og får ny energi til at arbejde med deres egne projekter.

Eleverne understreger samtidig, at det betyder meget, at lokalet er noget, holdet har sammen, og at det er med til at skabe en holdånd og understøtte gode sociale fællesskaber på holdet. Dette sker, til trods for at de ikke nødvendigvis kender hinanden særlig godt uden for valgfagsundervisningen, da de er fordelt på årgange og i klasser. Derudover oplever eleverne, at lokalet gør, at de får følelsen af, at valgfaget er ligesom at gå i skole, men uden at være rigtig skole.

Lærerne fortæller, at de hurtigt i forløbet har fundet ud af, at det er vigtigt med et lokale, der adskiller sig, men at det også har været vanskeligt at finde ud af, hvordan lokalet skulle organiseres, og at de derfor har prøvet sig frem. På to skoler oplever man først at have fået de rette rammer, efter at man har fået mulighed for at låne et lokale i regi af de boligsociale indsatser og gøre dette lokale til holdets eget.

3.4.3 Indkøb af snacks, materialer og holdtrøjer gør rammerne til noget særligt

På alle tre skoler har man prioriteret at bruge midler på snacks eller morgenmad til eleverne. Dette er gjort for at understrege, at der i sammenligning med almindelig skole gøres noget ekstraordinært og skabes imødekomende rammer, hvorved der udvises omsorg for eleverne. Derudover har skolerne indkøbt materialer til indretning og produktion af elevernes projekter. Lærerne fortæller, at muligheden for at skabe nogle nye rammer for eleverne bidrager til, at eleverne føler sig trygge i undervisningen og har større mod på at kaste sig ud i de åbne processer.

Skolerne har også brugt nogle af de ekstra midler på fx at få trykt holdtrøjer eller T-shirts til brug på iværksættermessen. Eleverne fortæller, at de selv har stået for designet af trøjerne og så, hvordan de blev trykt. En af eleverne fremhæver desuden, at holdtrøjerne er med til at understrege det fællesskab, som valgfaget giver:

Og så har vi fået lavet en hoodie hver, hvor der står 'sætiværk' på ærmet, og på ryggen er der en cirkel med alle vores navne i – for at vise fællesskabet, og at vi alle er en del af det.

Elev, valgfagshold

Både snacks, materialer og holdtrøjer fremhæves af eleverne som noget særligt, der understreger, at de bliver værdsat og giver dem en følelse af at være et hold, som står sammen. Samtidig kan de nye rammer dog også have en slagside i forhold til valgfagets fremtid og bæredygtighed, da det er vanskeligt for lærerne at se, hvordan det kan lade sig gøre at organisere valgfaget uden tilførslen af de ekstra midler til understøttelse af bl.a. nye rammer.

3.5 Opsamling

Dette kapitel har fokuseret på valgfagets tilrettelæggelse på skolerne, herunder hvad der karakteriserer deltagende elever, undervisningsform, roller, samarbejde samt praktiske rammer. De præsenterede pointer er resultatet af en tværgående analyse af lærernes beskrivelser og erfaringer med valgfaget, som disse er udtrykt ved skolebesøg samt i telefoninterview. Derudover er der suppleret med tværgående pointer fra elevernes beskrivelser og oplevelser af valgfaget.

Overordnet set konkluderer kapitlet, at målgruppen for valgfaget i praksis er bredere end tiltænkt. De deltagende elever er karakteriseret ved at have forskellige faglige og sociale udgangspunkter, hvilket skaber en god dynamik på holdet. Interviewene vidner om, at uafhængigt af udgangspunkt udvikler eleverne sig på forskellig vis i valgfaget og får udbytte heraf. Elevernes nærmere udbytte af valgfaget adresseres i kapitel 4.

Derudover konkluderer kapitlet, at valgfagets tilrettelæggelse bryder med traditionel tilrettelæggelse af fag. Hvad angår valgfagets undervisningsform fremgår det af analyserne, at den til valgfaget udarbejdede læseplan anvendes indirekte i lærernes tilrettelæggelse af undervisningen. Undervisningen er kendetegnet af åbne processer med nye aktiviteter og en iværksættermesse som både slutmål og omdrejningspunkt for undervisningen. Derudover er fraværet af klare facit kendetegnende for undervisningsformen. Desuden viser analyserne, at eleverne indtager rollerne som medskabere i undervisningen, mens lærerne indtager rollerne som facilitatorer. Lærernes forudsætninger for at varetage undervisningen er begrænsede, hvilket betyder, at lærerne oplever det som udfordrende at undervise i valgfaget. Det understreges, at samspillet mellem lærere og boligsociale medarbejdere er af stor værdi for undervisningen, og at de boligsociale medarbejdere indtager rollen som "med-lærere". Kapitlet har afslutningsvist vist, hvordan tilførslen af ekstra midler har muliggjort nogle praktiske rammer, der er med til at fremme en oplevelse blandt eleverne af, at der er tale om noget andet end traditionel skole, samt understøtter elevernes holdfølelse og oplevelse af at være en del af noget særligt.

4 Elevernes udbytte af valgfaget

Dette kapitel belyser elevernes udbytte af at deltage i valgfaget Iværksætteri og sætter således fokus på undersøgelsesspørgsmål 2. Med udbytte forstås elever og læreres oplevelser af, hvilke kompetencer og hvilken viden eleverne opbygger i valgfaget, hvilket relateres til de fire forskellige kompetenceområder, som er identificeret i valgfagets læseplan: personlig indstilling, handlekompetence, idéudvikling og omverdensforståelse.

Derudover sætter kapitlet fokus på undersøgelsesspørgsmål 3, som handler om valgfagets betydning for elevernes motivation for skole og uddannelse, samt til at arbejde med iværksætteri og engagere sig i lokalområdet. Dette spørgsmål adresseres afslutningsvist i kapitlet og trækker tråde til rapportens øvrige analyser.

De præsenterede pointer i kapitlet er resultatet af en tværgående analyse af dels elevers oplevelser af eget udbytte og dels læreres oplevelser af elevernes udbytte. De fire kompetencemål i læseplanen er anvendt som analytisk ramme til at gruppere de af interviewene fremkomne perspektiver.

4.1 Elevernes udbytte inden for fire kompetenceområder

Med afsæt i fagets fagformål¹³ er der som beskrevet i kapitel 3 udviklet en læseplan til valgfaget med følgende fire kompetenceområder: personlig indstilling, handlekompetence, idéudvikling og omverdensforståelse. De følgende afsnit viser elevernes udbytte af valgfaget inden for de fire kompetenceområder.

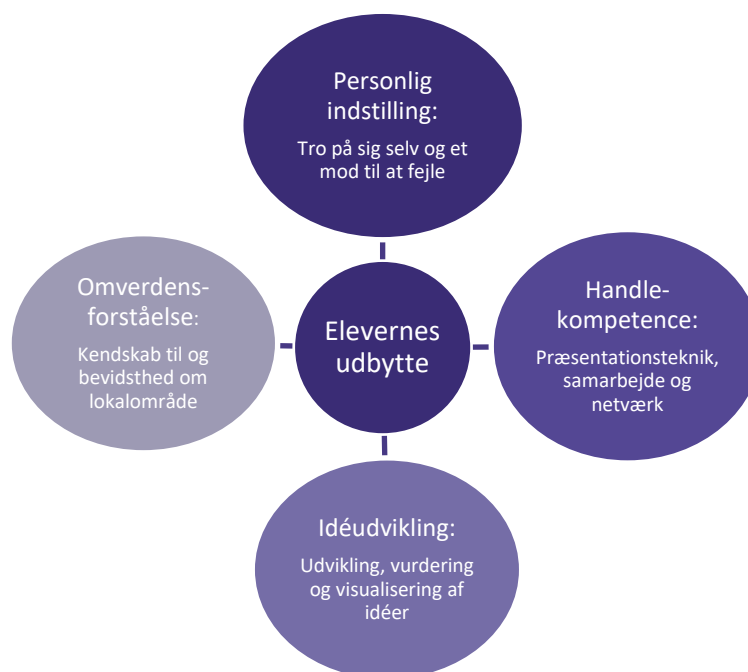
---

¹³ Stk. 1: Eleverne skal i faget Iværksætteri udvikle kompetencer inden for personlig indstilling, handlekompetence, idéudvikling og omverdensforståelse med henblik på at opnå indsigt i entreprenørskab og iværksætteri. Stk. 2: Eleverne skal gennem praksisnære undervisningsforløb opnå erfaringer med og grundlæggende teoretisk viden om entreprenørskab og iværksætteri. De skal indgå i sammenhængende undervisningsforløb, hvor de gennemfører processer fra idé til konkret handling. Stk. 3: Eleverne skal i faget Iværksætteri opnå forståelse for egne muligheder for at kunne agere som iværksættere i sociale, økonomiske og kulturelle sammenhænge. Fonden for Entrepreneurskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019, se også side 11.

FIGUR 4.1

Elevernes udbytte af valgfaget Iværksætterunge

4.1.1 Personlig indstilling: Eleverne opbygger en tro på sig selv og et mod til at fejle

Gennem arbejdet med egne idéer opbygger eleverne en tro på sig selv og et mod til at fejle og kaste sig ud i processer, de ikke kender svaret på. Samtidig opbygger eleverne kendskab til at håndtere de udfordringer, der kan vise sig undervejs i en udviklingsproces. Det viser interviewene med elever og lærere. Eleverne øver sig i at lære af og udvikle sig via deres fejl frem for at give op, når der er noget, der er udfordrende.¹⁴ Gennem elevernes oplevelser af at få nye succesoplevelser får de mulighed for at udvikle mestringsstrategier med hensyn til at kunne håndtere udfordrende situationer, der kan bruges i andre sammenhænge.

Elevernes udbytte med hensyn til at opbygge tro på sig selv og mod til at fejle afspejler læseplanens kompetenceområde *personlig indstilling*, som bl.a. handler om, at eleverne skal arbejde på at få øget indsigt i egne styrker og kompetencer, opbygge viden om, at deres egen indstilling til læring og udfordringer har betydning for deres muligheder, samt at styrke deres mod og indblik i nødvendigheden af at turde fejle. Samtidig skal eleverne lære at arbejde vedholdende over tid og introduceres til, hvordan man kan overkomme forhindringer. Eleverne skal bevidstgøres om betydningen af handlingstillid, som indebærer, at eleverne introduceres til vigtigheden af at have tillid til egne evner og muligheder i en specifik situation.¹⁵

¹⁴ Dette fund kan relateres til professor Carol Dwecks teori om fixed mindset vs. growth mindset, ifølge hvilken et fixed mindset hos en elev kendetegnes ved en opfattelse af at give op, når noget er svært, mens et growth mindset hos en elev kendetegnes ved en opfattelse af, at man lærer og udvikler sig af sine fejl. Dweck, C. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. Random House, New York.

¹⁵ Begrebet handlingstillid er affødt af Albert Banduras teori om self-efficacy. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: W.H. Freeman. Se også: Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætterunge*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

Interviewene vidner om, at eleverne er blevet bedre til at turde sige deres idéer højt foran andre, deltage i fælles diskussioner og kaste sig ud i at henvende sig til andre, når der er noget, de ikke selv har svaret på. Eleverne fortæller, at der i valgfaget ikke er noget, der er forkert, og at det hjælper dem til at turde deltage mere, da de ikke risikerer at sige noget, der er forkert. En af eleverne siger bl.a.:

Elev: Der er ingenting [i valgfagstimerne], der er forkert.

Interviewer: Hvordan er det at have et fag, hvor intet er forkert?

Elev: Så siger man mere, tror mere på sig selv.

Dialog mellem interviewer og elev, valgfagshold

Samtidig med at eleverne får styrket deres tro på sig selv, lærer eleverne i valgfaget at være mere åbne over for forskellige muligheder og tage mere ansvar for egen læring. Det handler fx om at blive bedre til selv at tænke i løsninger frem for udelukkende at efterspørge facit fra læreren. En af eleverne fortæller fx, at hun i starten af valgfaget var meget skeptisk over for de øvelser, eleverne skulle udføre, og at der ikke var klare svar, de kunne forholde sig til. Men undervejs har hun fundet ro i, at man nogle gange må kaste sig ud i noget, der ikke har et facit, og hun oplever, at det også giver plads til selv at overveje, hvad der er gode og mindre gode løsninger. En anden elev fortæller, at han er blevet meget bedre til at sige, hvad han tænker, og til at deltage mundtligt i undervisningen – noget, han har haft vanskeligt ved i andre fag og sammenhænge.

Eleverne oplever desuden, at de er blevet bedre til at se, hvad de er gode til. Eleverne får i valgfaget øje på nye kompetencer hos sig selv, som de ikke tidligere har været klar over, de rummede. Det kan fx være at arbejde visuelt, tænke i alternativer, tage kontakt til netværk eller at præsentere noget mundtligt. En af drengene fortæller fx, at han har fundet ud af, at han særligt er god til at visualisere idéerne grafisk, og at det så er blevet hans rolle i gruppen, og at de andre elever også spørger ham, hvis de har brug for hjælp til noget grafisk.

Udvikling af selvtillid, vedholdenhed og mod fremhæves af lærerne som centrale aspekter i elevernes udvikling. Det gælder uafhængigt af elevernes faglige og sociale udgangspunkter. Lærerne fortæller fx, at stille og generte elever lærer at blive mere åbne og tro mere på sig selv, mens mere talende og udadvendte elever lærer at inkludere andre i processer, og at de bliver udfordret til at tænke nyt. Samtidig fremgår det, at det har en positiv betydning for elevernes selvtillid, når de får øje på kompetencer, de ikke vidste, de havde, og når lærere og andre elever også ser disse kompetencer. Lærerne oplever, at eleverne bliver bedre til at søge løsninger, selvom noget viser sig at være svært, og at de bliver bedre til at byde ind i de fælles diskussioner, også selvom de ikke nødvendigvis kender svaret.

4.1.2 Handlekompetence: Eleverne udvikler deres præsentationsteknik og opbygger en bevidsthed om vigtigheden af samarbejde og netværk

Eleverne udvikler i valgfaget deres præsentationsteknik gennem øvelser i at formidle idéer til andre. Eleverne arbejder i retning af at kunne præsentere en udvalgt og gennemarbejdet idé som en kortfattet pitch for en gruppe dommere fra erhvervslivet ved den afsluttende iværksættermesse. Eleverne øver sig også i at give og modtage feedback på idéer. Samtidig opbygger eleverne en bevidsthed om deres netværk, som de lærer at trække på, når de har behov for ressourcer udefra. Herved får eleverne også en bevidsthed om muligheden for at bede om hjælp, hvis de har brug for det, hvilket er med til at klæde eleverne på til at håndtere svære situationer.

Dette udbytte afspejler kompetenceområdet *handlekompetence*, som ifølge læseplanen bl.a. handler om, at eleverne skal arbejde med at anvende deres netværk med henblik på at opnå information, ressourcer eller viden. Samtidig skal eleverne arbejde med at opbygge gode samarbejdsrelationer i grupper og arbejde med målrettet kommunikation af deres idéer og projektet. Eleverne skal desuden arbejde med at lede og strukturere egne og fælles arbejdsprocesser.¹⁶

Formidling af idéer fylder i undervisningen. Eleverne øver sig i at fremlægge deres idéer for hinanden samt give og modtage feedback. Derudover har eleverne stiftet bekendtskab med formidlingsformen pitch, som de skal kunne gennemføre ved den afsluttende iværksættermesse. En af eleverne fortæller, at hun har lært at tale klart og tydeligt, mens en anden elev fortæller, at han ikke længere bliver så nervøs, når han skal tale foran andre, da de i valgfaget har prøvet det mange gange, og at han har lært ikke at tænke så meget på, hvad andre tænker, men derimod at stole på sig selv. Eleverne fremhæver, at de kan bruge deres træning i formidling i andre fag og til eksamen, samt når de fx senere skal søge job og præsentere sig selv for nogle, de ikke kender. Samtidig fortæller nogle elever også, at det særligt er formidlingsdelen ved valgfaget, der har udfordret dem, da det kan være svært at stå foran andre, og at det derfor er vigtigt, at både de andre elever og lærerne er gode til at støtte dem. En af eleverne fortæller fx, at han aldrig har kunnet lide at fremlægge foran andre, men at han alligevel er blevet meget bedre til at gøre det:

Da jeg startede med at vælge valgfag, der var jeg dårlig til at fremlægge. Men efter jeg valgte holdet, kunne jeg mærke, jeg blev bedre til at fremlægge og til at tale lidt mere ud. Og når jeg havde noget på tankerne, kunne jeg fortælle det uden at tøve. Fordi efter valgholdet har jeg meget mere sagt op og fortalt min mening. [...] Så jeg er klar til blandt andet fremlæggelserne til eksamen.

Elev, valgfagshold

Samtidig vidner interviewene om, at eleverne har fået en skærpet forståelse for vigtigheden af at samarbejde med andre. Eleverne fortæller, at de er blevet gode til at se, at alle har noget at byde ind med, og at andre nogle gange kan noget, man ikke selv kan, og at det derfor er vigtigt at arbejde sammen. Flere elever fortæller, at der er et andet sammenhold på valgfagsholdet end i andre fag, og at det gør, at det er nemt at arbejde sammen med hinanden.

Gennem arbejdet med deres egne projekter har eleverne opbygget en bevidsthed om, hvad det vil sige at have et netværk, og hvordan man kan bruge sit netværk til at komme videre med en idé. Eleverne arbejder i undervisningen med at finde personer i deres netværk, som kan bidrage med noget, de ikke kan selv, og så have mod til at ringe dem op. Flere elever fortæller, at det første gang var grænseoverskridende at ringe til fremmede og bede om noget, men at de nu har øvet sig i det, og at det derfor er blevet nemmere.

4.1.3 Idéudvikling: Eleverne gør sig erfaringer med at udvikle, vurdere og visualisere nye idéer

Interviewene vidner om, at eleverne i valgfaget udbygger kompetencer med hensyn til at udvikle, vurdere og visualisere nye idéer. Dette udbytte relaterer sig til kompetenceområdet *idéudvikling* fra læseplanen, som bl.a. handler om, at eleverne i valgfaget lærer at arbejde med at anvende ny og eksisterende viden til at se og skabe muligheder samt udvikler deres evner til at tænke utraditionelt og nyt.¹⁷

16 Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

17 Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

Selve udviklingen af idéer er et omdrejningspunkt for valgfaget. Det vurderer både elever og lærere. Eleverne fortæller, at de har lært, at en idé skal fremkomme af et problem, og at de derfor bruger meget tid på at identificere problemer, som de kan finde løsninger til. Gennem forskellige idéudviklingsteknikker – herunder fremhæver eleverne særligt *The Golden Circle*¹⁸ – opbygger eleverne kendskab til arbejdet med at få nye idéer, finde frem til essensen i en idé og gøre noget ved en idé.

Eleverne oplever, at de bliver gode til at bruge hjernen på en ny måde, og at de har lært, at alle har idéer, der er vigtige at få frem. Samtidig fortæller de, at de også skal tænke meget over, om en idé kan bruges i virkeligheden. Nogle elever siger, at de har droppet nogle idéer, fordi de kunne se, at den samme idé allerede var på markedet som et produkt, og at idéen derfor ikke var ny. To af eleverne fortæller i det følgende om, hvordan de har lært at arbejde videre med idéer:

Interviewer: Hvad synes I, at I har lært af det her fag?

Elev: Bruge mine tanker.

Interviewer: Hvad betyder det?

Elev: Hvis du har fundet på en idé, så kan du udvikle den mere. [...] De får os nogle gange til at fremlægge foran andre, hvis vi har fundet på idéer eller noget. Så bliver du også mere klar på din idé.

Dialog mellem interviewer og elev, valgfagshold

Eleverne deler således en oplevelse af, at de gennem valgfaget er blevet bedre til at få gode idéer, og at de også er blevet bedre til at skelne mellem idéer, som måske kan blive til noget, og idéer, der blot er gode tanker.

4.1.4 Omverdensforståelse: Eleverne opbygger et kendskab til lokalområdet

Eleverne opbygger gennem valgfaget kendskab til lokalområdet, dels gennem samarbejdet med de boligsociale indsatser, hvor de bl.a. får indblik i faciliteter og muligheder, og dels ved at arbejde med at identificere idéer, som kan gøre noget godt for det område, de bor i. Der er således tale om et dobbelt udbytte med hensyn til, at eleven dels opbygger omverdensforståelse, og at indsatsen samtidig bliver forankret i lokalsamfundet, i den forstand at elevernes arbejde omhandler reelle problemstillinger i deres boligområde.¹⁹

Dette udbytte afspejler kompetenceområdet *omverdensforståelse*, som bl.a. handler om, at eleverne skal undersøge, analysere og reflektere over deres lokalområde og muligheder og udfordringer i lokalmiljøet. Eleverne skal have viden om simple undersøgelsesmetoder til markedsundersøgelse og udvikle markedsføringskampagner. Derudover skal eleverne opbygge simpel viden om økonomi og forretningsmodeller.²⁰

Interviewene vidner om, at læseplanens definition af færdigheds- og vidensområder inden for omverdensforståelse fylder mindst i elevernes udbytte af de fire kompetenceområder. Eleverne opbygger nogen erfaring med bl.a. markedsføring, fx i form af navngivning af et produkt, så det målrettes en kundegruppe. Konkrete erfaringer med markedsundersøgelser, markedsføring, økonomi

18 Et koncept udviklet til at skærpe kommunikationen af en idé eller projekt. Modellen indeholder i korte træk: Cirkel a) "Hvorfor", som henviser til formålet med, visionen for eller årsagen til idéen, cirkel b) "Hvordan", som henviser til værdier, fx hvordan idéen gør noget på en bedre måde end det allerede eksisterende, cirkel c) "Hvad", som henviser til selve idéen eller produktet og markedsføring heraf. Sinek, S. (2009). *Start med why - how great leaders inspire everyone to take action*. London: Portfolio/Penguin,

19 Dette fund relaterer sig til et politisk fokus på konceptet *Den åbne skole*, som handler om, at skolerne skal arbejde med at inddrage deres omverden i skolen. Samarbejdet mellem skole og samfund skal bidrage til elevernes læring samt deres kendskab til samfund og foreningsliv (<https://www.uvm.dk/folkeskolen/laering-og-laeringsmiljoe/den-aabne-skole>).

20 Fonden for Entreprenørskab (FFE). (2018). *Læseplan for valgfaget Iværksætteri*. Fremsendt af FFE d. 24. september 2019.

og salg er mindre fremtrædende i interviewene. Nogle lærere fortæller, at der vil blive sat fokus på økonomi til sidst i valgfaget, men at det også er vigtigt at tage højde for, hvad der giver mening for eleverne:

Vi er slet ikke kommet dertil endnu. Sidste år [første år af valgfaget] lavede vi rigtig mange fondsansøgninger, vi lavede budgetter, vi lavede fundraising. Det var en lang proces. Der blev skrevet ansøgninger i lange baner til de fonde, vi skulle have penge fra. Og vi fik det også, og det var dejligt. Forretningsplan og sådan noget har vi ikke lige været så meget inde på, for det har ikke lige givet mening endnu. Og igen, vores elever går i 8. klasse. Det er ikke dér, vi er [...] fordi det er ekstremt teknisk. Og det er ikke dét, vi fokuserer på lige nu.

Lærer, valgfagshold

Eleverne fremhæver, at de har set uddrag af tv-programmet *Løvens Hule* for at få opbygge viden om alle de ting, man skal have tænkt igennem med hensyn til fx økonomi, salg og markedsføring, inden man kan få andre til at investere i en idé. De fortæller, at de har fået viden om, at det er langt mere krævende at leve af at være iværksætter, end mange umiddelbart tror.

Til gengæld fylder det i interviewene, at eleverne opbygger et indblik i lokalmiljøet, og det gælder både med hensyn til at få større interesse og forståelse for det område, de bor i, samt kende til forskellige faciliteter, muligheder og kontakter i lokalområdet. Desuden er elevernes arbejde med idéudvikling centreret om deres lokale boligområde, og indsatsen bliver således lokalt forankret i samfundet. Nogle elever arbejder fx på et projekt om mad til alle på deres lokale skole, mens andre arbejder på et projekt om at *rebrande* Gellerupparken. En af eleverne fortæller om gruppens projekt om Gellerupparken:

Der er mange, der tænker dårligt om vores område. At vi er uopdragne og sådan. Så vi tænker lige nu på, hvad er det faktisk, der gør Gellerup til det sted, det er? Vi er faktisk ikke rigtig dårlige. Det skal vi vise andre med vores projekt.

Elev, valgfagshold

Interviewene vidner således om, at eleverne gennem arbejdet med projekter forankret i lokalområde får en øget forståelse for deres lokalområde, samtidig med at de bliver motiveret til at hjælpe andre med at se muligheder i udsatte boligområder. Samtidig opbygger eleverne et kendskab til faciliteter i området, som de selv kan gøre brug af. Det handler fx om at få blik for, at der i lokalområderne er fælles områder, som alle må bruge. En af eleverne fortæller fx, at hun har fundet ud af, at der i det hus, hvor deres valgfagsundervisning finder sted, også er tilbud om fx lektiehjælp og folkekøkken, som hun nu bruger aktivt.

4.2 Motivation for uddannelse, iværksætteri og engagement i lokalsamfund

Dette afsnit fokuserer på det tredje undersøgelsesspørgsmål, som omhandler valgfagets betydning for elevernes motivation for skole og uddannelse samt for at arbejde med iværksætteri og engagere sig i lokalområdet. Afsnittet trækker tråde til de forudgående analyser af elevernes udbytte, som samlet set viser, at eleverne gennem valgfaget udvikler sociale og personlige kompetencer inden for fire forskellige områder, hhv. personlig indstilling, handlekompetence, idéudvikling og omverdensforståelse. Disse kompetencer kan ses som en slags livskompetencer, da de kan bruges til at begå sig med i andre sammenhænge af elevernes liv både med hensyn til uddannelse, arbejdsliv og fritid.

Med hensyn til om eleverne gennem valgfaget får styrket deres motivation for skole og uddannelse, viser analyserne i kapitel 3, at eleverne allerede forud for valgfaget har en vis motivation for skole og uddannelse. Analyserne af elevernes udbytte med hensyn til de fire kompetenceområder vidner samtidig om, at elevernes motivation for skole og uddannelse er blevet forstærket gennem deltagelse i valgfaget. Dette sker, da eleverne gennem undervisningen bl.a. er blevet bedre til at tro på sig selv og egne evner samt til at håndtere udfordringer. Det gælder uafhængigt af elevernes faglige og sociale udgangspunkter. De forstærkede livskompetencer er med til at klæde eleverne på til at fortsætte i uddannelse. En af eleverne fortæller fx i det følgende citat, at han oplever, at han i valgfaget er blevet bedre til at turde gøre noget, der er udfordrende, og til at kaste sig ud i noget nyt, hvilket han kan bruge, når han går ud af folkeskolen:

Jeg har aldrig været så god til den mundtlige del. Jeg turde på en måde ikke rigtigt. Men nu kan jeg mærke en forskel. Man tager også lidt mere ansvar. Så efter man går ud af 9. klasse og skal tage en ny skole og møde nye mennesker, så er man vant til det, fordi her i 'sæt i værk' møder vi mange mennesker og kommer ud og taler med dem. Så får vi et forspring til, når vi skal ud af 9. og skal møde en ny klasse, nye lærere. Alting er nyt. Så kender vi til, hvad man gør med det nye, så det ikke kommer som et chok.

Elev, valgfagshold

Flere elever fremhæver desuden, at valgfaget vil være godt for alle elever, da man lærer en masse, man kan bruge i forskellige sammenhænge. De fortæller samtidig, at man også lærer meget, man nok ikke selv er bevidst om, men som man kan bruge senere. Det forklarer en af eleverne i følgende citat:

Man lærer noget, man ellers ikke ville have lært. Og egentlig lærer man mange ting, som man kan bruge ude i voksenlivet. Man lærer mange ting, man nok godt kan bruge, men man ikke tænker over, man har brug for at vide. Og man lærer meget uden at vide, man lærer det.

Elev, valgfagshold

Også lærerne italesætter, at eleverne kan bruge deres læring fra valgfaget i andre sammenhænge. Det gælder både elever, der fx har udviklet sig fra at være meget generte til at være mere åbne, og elever, der fx har udviklet sig fra at være meget optagede af facit til nu også at tænke i nye muligheder. En af lærerne fortæller, at hun i andre fag har lagt mærke til elevernes udvikling, fx når eleverne har skullet præsentere noget mundtligt. Hun fremhæver særligt én elev, som ved mundtlige præsentationer er gået fra at være en meget nervøs elev, der ikke brød sig om at tale foran andre, til nu at turde træde frem og begejstret præsentere noget for andre på en måde, som læreren ellers kun havde set eleven gøre i arbejdet med sit eget projekt i valgfaget. Som en af lærerne udtrykker det, er udvikling af elevernes tro på sig selv hjørnesteinen i valgfaget:

Hvis man kan lære dem om at tro på sig selv, turde kaste sig ud i noget nyt og gribe eventyr, er det det hele værd.

Lærer, valgfagshold

Når eleverne oplever at lykkes med noget, som de ikke plejer at turde kaste sig ud i eller ikke tidligere har oplevet at være gode til, kan det være med til at ruste dem til at håndtere fremtidige situationer og opbygge mestringsstrategier, som kan bruges i øvrige sammenhænge.

Med hensyn til hvorvidt eleverne gennem valgfaget får styrket deres motivation til at arbejde med iværksætteri, vidner analyserne om, at eleverne har opbygget en stor respekt for at arbejde som iværksætter og en fælles forståelse for, at det er udbytterigt, men at det også kræver meget og er hårdt arbejde. Eleverne fortæller bl.a., at de i valgfaget har fået indblik i, at det er en risikabel og krævende vej at gå, og at de nok mest tror, at de kan bruge det, de har lært, i andre sammenhænge. Samtidig fremhæver et par af eleverne, at hvis de en dag får en virkelig god idé, så er de godt klædt på til at forfølge den. To elever fortæller bl.a.:

Elev A: Det er meget risikabelt, fordi det kan jo godt gå den anden vej, og så har man pludselig mistet sine penge.

Elev B: Men hvis nu man en dag får en mega god idé, så kan det godt være.

Elev A: Ja, så ved man en masse. Og jeg tror også, man kan bruge det, hvis man bliver projektleder, selvom jeg ikke sådan rigtig ved, hvad projektledere laver.

Elev B: Man kan jo bruge det til mange ting, også hvis du gerne vil være lærer.

Elever, valgfagshold

Interviewene med eleverne vidner således om, at valgfaget ikke nødvendigvis har givet eleverne motivation for selv at blive iværksættere, da eleverne samtidig har fået indblik i det krævende ved arbejdet som iværksætter, men at de oplever at kunne bruge deres læring i andre fremtidige arbejdsmæssige sammenhænge. Lærerne fremhæver desuden, at de i deres tilrettelæggelse af undervisningen har haft mindre fokus på at klæde eleverne på til at arbejde som iværksættere, og at det derfor heller ikke er teoretisk viden om entreprenørskab og iværksætteri, herunder fx viden om forretningsmodeller, der har fyldt i undervisningen. I stedet har lærernes fokus været på elevernes personlige og sociale udvikling af livsfærdigheder.

Elevernes motivation til engagement i lokalområdet styrkes gennem valgfaget, og analyserne viser, at eleverne gennem valgfaget opbygger et øget kendskab til lokalområdet og de muligheder, de har for at engagere sig yderligere. Elevernes omtale af deres arbejde med projekter, der er forankret i lokalsamfundet, vidner om, at eleverne har fået opbygget en øget interesse for det samfund, de er en del af, hvilket skaber gode forudsætninger for yderligere fremadrettet engagement. Samtidig kan elevernes øgede omverdensforståelse være med til at styrke deres demokratiske dannelse og oplevelse af medborgerskab, da eleverne har fået øje på muligheder og udfordringer omkring dem og arbejdet med løsninger på problemstillinger i lokalområdet.

4.3 Opsamling

Dette kapitel har fokuseret på elevernes udbytte ved at deltage i valgfaget Iværksætteri. De præsenterede pointer er resultatet af en tværgående analyse af dels elevs oplevelser af eget udbytte og dels læreres oplevelser af elevernes udbytte. De fire kompetenceområder i læseplanen er anvendt som analytisk ramme til at gruppere de af interviewene fremkomne perspektiver.

Overordnet set konkluderer kapitlet, at eleverne gennem valgfaget udvikler personlige og sociale kompetencer, der kan overføres til andre sammenhænge i deres liv, både hvad angår uddannelse, arbejdsmarked og fritid. Kompetencerne kan således ses som en slags livskompetencer, som kan relateres til de fire kompetenceområder personlig indstilling, handlekompetence, ideudvikling og omverdensforståelse. Pointerne om elevernes udbytte gør sig gældende på tværs af elevernes faglige og sociale udgangspunkter.

Samtidig konkluderer kapitlet, at eleverne allerede forud for valgfaget har en vis motivation for skole og uddannelse, men at der er indikationer på, at denne motivation styrkes gennem valgfaget. Dette sker, ved at eleverne får øje på nye kompetencer hos sig selv og får forstærket deres tro på egne evner. Eleverne udvikler i mindre grad teoretisk viden om iværksætteri og entreprenørskab, og ønsket om fremadrettet at arbejde som iværksætter fylder ikke blandt eleverne. Til gengæld viser analyserne, at eleverne oplever at kunne bruge deres udbytte af valgfaget i både fremtidige uddannelses- og jobsammenhænge.

Kapitlet konkluderer desuden, at eleverne får udbygget deres kendskab til muligheder og udfordringer i lokalområdet, hvilket skaber gode forudsætninger for, at eleverne kan engagere sig yderligere i samfundet. Dette sker gennem arbejdet med projekter, der afspejler problemstillinger i lokalsamfundet, samt mødet med de boligsociale medarbejdere, der bl.a. bringer ny viden og netværksforståelse ind i undervisningen. Valgfagets forankring i lokalsamfundet kan således være med til at fremme elevernes demokratiske dannelse og oplevelse af medborgerskab.

Elevernes udbytte af valgfaget Iværksætteri

© 2020 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

ISBN (www) 978-87-7182-413-1

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

**DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT**

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk